

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Θεσσαλονίκη: 80 χρόνια από την εκστρατεία των Αγγλογάλλων

Ντοκουμέντα από τα αρχεία της Φωτογραφικής Υπηρεσίας των Γαλλικών Ενόπλων Δυνάμεων

Συμπληρώνονται 80 χρόνια (Δεκέμβριος 1915 - Ιανουάριος 1916) από την απόφαση των Αγγλογάλλων, Συμμάχων της Entente (Εγκάρδιας ή Τριπλής Συνεννόησης), να προχωρήσουν στην οχύρωση και οργάνωση της άμυνας της Θεσσαλονίκης, μετατρέποντας όλη την πόλη και την ευρύτερη περιοχή της σε ένα «περιχαρακωμένο στρατόπεδο». Ο ανώτερος στρατιωτικός διοικητής της συμμαχικής δύναμης, ο Γάλλος στρατηγός

Επιμέλεια αφιερώματος:
ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΑΦΗΣ

Μορίς Σαράιγ, επέβαλε καθεστώς απόλυτης διοίκησης, παρακάμπτοντας και, σε πολλές περιπτώσεις, υποκαθιστώντας τις νόμιμες τοπικές πολιτικές και στρατιωτικές αρχές, καταλύοντας –σε τελική ανάλυση– την κυριαρχία του Ελληνικού Κράτους σε μια περιοχή που μόλις πριν από τρία χρόνια είχε απελευθερωθεί από τον ελληνικό στρατό και ενωθεί με την Ελλάδα, έπειτα από 500 χρόνια σχεδόν οθωμανικής κυριαρχίας. Αλλά το κυριότερο:

Η ενέργεια αυτή συνετέλεσε στη δημιουργία των πρόσφορων εκείνων συνθηκών για να ευδοκιμήσει –λίγους μήνες αργότερα– όχι μόνο η ρηματική διακοίνωση των Συμμάχων προς την ελληνική κυβέρνηση (για την αποστράτευση του ελληνικού στρατού, την άμεση αντικατάσταση της κυβέρνησης Σκουλούδη, τη διάλυση της Βουλής και την προκήρυξη εκλογών, καθώς και την απόλυση ορι-

σμένων ανώτερων αξιωματικών των σωμάτων ασφαλείας των οποίων η στάση ήταν εχθρική απέναντι στους Συμμάχους), αλλά και η εκδήλωση του «Κινήματος της Θεσσαλονίκης» ή «Κινήματος της Εθνικής Άμυνας» (Αύγουστος 1916) από τον Ελευθέριο Βενιζέλο και τη συνεπακόλουθη παραίτηση του βασιλιά Κωνσταντίνου, υπέρ του δευτερότοκου γιου του Αλεξάνδρου (29 Μαΐου/11 Ιουνίου 1917), ουσιαστικό βήμα προς τον Εθνικό Διχασμό, που θα βασάνιζε την Ελλάδα για τα επόμενα 20 χρόνια.

Η έρευνα του αφιερώματος των «Επτά Ημερών» δεν έχει στόχο να αναλύσει και να προσθέσει μια ακόμη ερμηνεία στα γεγονότα της εποχής. Και ούτε θα προσπαθήσει να ταχθεί με το μέρος της μιας ή της άλλης πλευράς. Αλλωστε δεν το επιτρέπει και η βασική πηγή του υλικού που αποτελεί τον κορμό αυτού του αφιερώματος: Πρόκειται για μια εκτενή φωτογραφική συλλογή, ένα είδος «ντοκουμέντου» –όπως πολλοί θα το χαρακτήριζαν– από την εκστρατεία των Αγγλογάλλων στη Θεσσαλονίκη και τα Βαλκάνια, έκδοση του 1916 - 1917 του Φωτογραφικού Τμήματος των Γαλλικών Ενόπλων Δυνάμεων.

Η έκδοση που αφορά στην Θεσσαλονίκη αποτελεί το 3ο τεύχος μακράς σειράς, αν και υπάρχει και το 16ο τεύχος για την εκστρατεία της Καλλίπολης (στα Δαρδανέλλια) με αρκετές φωτογραφίες από τη Θεσσαλονίκη, αλλά και την Κέρκυρα, το λιμάνι του Μούδρου στη Λήμνο, κ.ά.

Φυσικά, υπάρχει μια χρονική αναντιστοιχία στη σειρά των τευχών σε σχέση με την εξέλιξη των συμμαχικών επιχειρήσεων. Η εκστρατεία στα Δαρδανέλλια έγινε το 1914 - 1915, ενώ εκείνη της Θεσσαλονίκης ένα χρόνο αργότερα. Η οποία είχε τη δική της ιστορία, έντονο παρασκήνιο και καταλυτικές επιπτώσεις στην εσωτερική κατάσταση της χώρας. Για όλα αυτά, είναι απαραίτητη μια συνοπτική, αλλά ουσιαστική παρουσίαση.

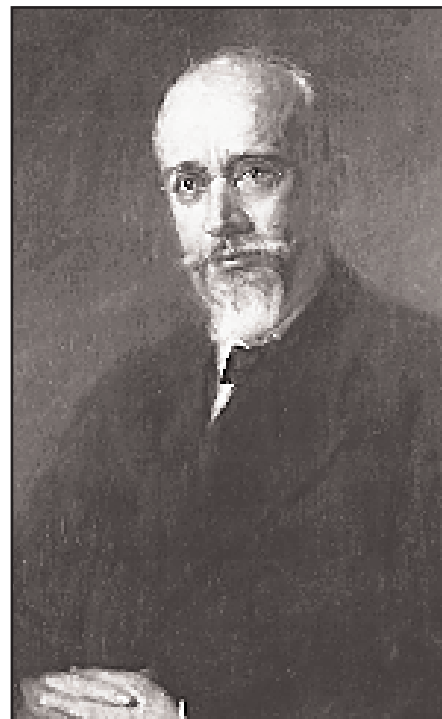
ΕΚΔΟΣΗ ΗΜΕΡΩΝ

ΕΠΤΑ ΗΜΕΡΕΣ

ΚΥΡΙΑΚΗ 21 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1996

Εξώφυλλο: Η οδός Ελευθερίου Βενιζέλου στη Θεσσαλονίκη, όπως φαίνεται από την πλευρά της παραλίας.

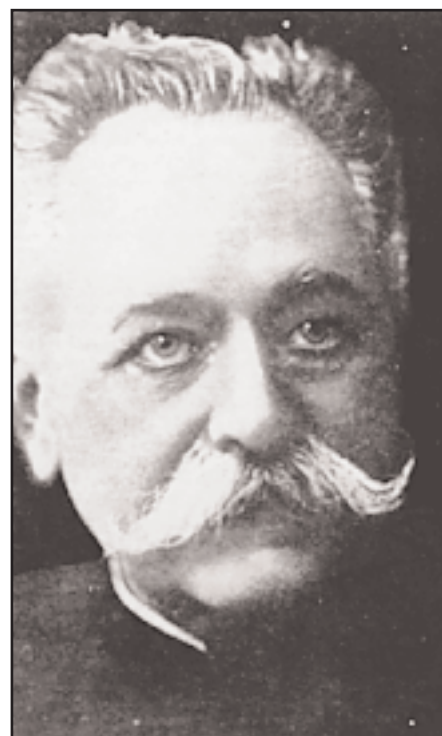
Υπεύθυνος «Επτά Ημερών»:
ΒΗΣ. ΣΤΑΥΡΑΚΑΣ

Η εκστρατεία των Αγγλογάλλων, επικεφαλής των οποίων ήταν ο Γάλλος στρατηγός Μορίς Σαράιγ (φωτογραφία κάτω δεξιά) δεν ήταν τυχαία ή δευτερευούσης σημασίας επεισόδιο του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Επαιξε καθοριστικό ρόλο στην εμπλοκή της Ελλάδος στον πόλεμο και συνετέλεσε στο να διαγραφεί με σαφήνεια η διαχωριστική γραμμή μεταξύ εκείνων που ήθελαν να παραμερισθεί η ουδετερότητα, με πρώτο τον Ελευθέριο Βενιζέλο (επάνω δεξιά) και εκείνων που ήθελαν ουδέτερη την Ελλάδα τηρώντας, όμως, σαφώς γερμανόφιλη στάση. Των τελευταίων ηγείτο ο βασιλιάς Κωνσταντίνος (φωτογραφία κέντρο δεξιά). Από την οριστική ρήξη των δύο ανδρών ξεκίνησε η μακρά περίοδος του Εθνικού Διχασμού που προκάλεσε, μεταξύ άλλων, την εκδήλωση του Κινήματος Εθνικής Αμύνης στη Θεσσαλονίκη (στην πάνω φωτογραφία ο Ελ. Βενιζέλος και μερικοί από τους συνεργάτες του σε δρόμο της Θεσσαλονίκης τον Οκτώβριο του 1916) και την παραίτηση του βασιλιά Κωνσταντίνου στις 29 Μαΐου - 11 Ιουνίου 1917. (Φωτ. Από το έργο «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», τομ. ΙΕ, της Εκδοτικής Αθηνών)

Θεσσαλονίκη (αριστερά), η πόλη των πολλών εθνοτήτων και θρησκειών, το μαργαριτάρι των Βαλκανίων, στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος και των βλέψεων όλων των χωρών της Βαλκανικής χερσονήσου –και όχι μόνον– όπως σημειώνει ο ανώνυμος Γάλλος συντάκτης. Η εικόνα που παρουσιάζεται είναι μία από τις τελευταίες πριν από τη μεγάλη πυρκαγιά του 1917, που άλλαξε κυριολεκτικά το πρόσωπό της. Όχι, όμως και τις «λεπτομέρειες» που παρίστανται στις δύο ένθετες φωτογραφίες: Μία από τις πύλες του κάστρου του Επταφυργίου και η δυτική πλευρά των τειχών «καθαρά τουρκική περιοχή», όπως αναφέρεται στην επεξήγηση της φωτογραφίας.

«Κάτω από την Αψίδα του Αλεξάνδρου», είναι η επεξήγηση της φωτογραφίας στη Συλλογή του Γενικού Επιτελείου των Γαλλικών Ενόπλων Δυνάμεων. Είναι προφανές το λάθος του ανώνυμου επιμελητή και σχολιαστή των φωτογραφιών της Συλλογής, αφού πρόκειται σαφώς για την Αψίδα του Γαλερίου, τη γνωστή «Καμάρα» της Θεσσαλονίκης. Και είναι μάλλον οικεία αυτή η εικόνα της Καμάρας για τους παλαιότερους Θεσσαλονικείς, δεδομένου ότι για αρκετά χρόνια ακόμη, μετά τα γεγονότα που συνδέονται με το παρόν αφιέρωμα, η Εγνατία Οδός περνούσε κάτω από την αψίδα. Η παρουσία μεγάλου αριθμού ξένων στρατιωτών, αλλά και «πολύτιμου συναλλάγματος», έφερε τους συμπαθείς υπαίθριους στιλβωτές υποδημάτων να στήσουν τα σύνεργα της δουλειάς τους ακριβώς στα πόδια της Καμάρας, αλλά και τους περιέργους – μικρούς και μεγάλους – που συνωστίζονταν για να δουν τους ξένους στρατιώτες με τις επιβλητικές στολές και τις απαστράπτουσες μπότες.

Η άφιξη των

Ἡ λεωφόρος Βασιλέως Κωνσταντίνου, ὅπως ἀποκαλοῦνταν ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ, ἡ λεωφόρος Νίκης σήμερα ἢ «Παλιὰ Παραλία». Ἀπὸ τὰ κτίρια τῆς φωτογραφίας δὲν ἔχει ἀπομείνει τίποτα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μικρὴ ἀπόσταση τῶν σπιτιῶν ἀπὸ τὴ θάλασσα. Στὶς ἡμέρες τῆς ἀφίξης τοῦ ἀγγλογαλλικοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος στὴ Θεσσαλονίκη, ἡ προκυμαῖα ἐσφύζε ἀπὸ κίνηση ἀνθρώπων καὶ υλικῶν. Μετὰ τὴν ἀποβίβαση δεκάδων χιλιάδων στρατιωτῶν, πλοῖα παντὸς τύπου καὶ μεγέθους –πολεμικά, ἐπιβατηγά καὶ ἐμπορικά– συνέχιζαν ἐπὶ ἐβδομάδες τὴν ἐκφόρτωση πυροβόλων, πολεμοφοδίων, υλικοῦ στρατωνισμοῦ, εἰδῶν ἐπισιτισμοῦ, οχημάτων ἀλλὰ καὶ ζώων, καὶ οτιδήποτε ἄλλο υλικὸ ἦταν ἀπαραίτητο γιὰ τὴν κάλυψη τῶν ἀναγκῶν μιᾶς μεγάλης στρατιάς σὲ περίοδο πολέμου καὶ μακριὰ ἀπὸ τὴν ἐδρα τῆς. Ὅπως χαρακτηριστικὰ ἐπισημαίνεται στὸ κείμενο ποῦ συνοδεύει τὴ Φωτογραφικὴ Συλλογὴ, ἡ διαμόρφωση τοῦ λιμανιοῦ καὶ τῆς μήκους 1200 μέτρων προκυμαῖας υπῆρξε ἔργο Γάλλων μηχανικῶν, ποῦ ἐργάστηκαν ἐιδικὰ γιὰ νὰ καταστήσουν ἀσφαλὴ τὴν ἀποβίβαση τῶν στρατιωτῶν καὶ τοῦ τεράστιου υλικοῦ.

Αγγλογάλλων

Οι λόγοι που την επέ-
βαλαν και οι επιπτώσεις

Ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος (1914-1918) βρίσκει την πολιτειακή και πολιτική ηγεσία της Ελλάδας διχασμένη τόσο ως προς τη διατήρηση ή μη της ουδετερότητας έναντι των αντιμαχομένων μερών -της «Εγκάρδιας ή Τριπλής Συνεννόησης», που περιελάμβανε τις Αγγλία, Γαλλία και Ρωσία, και της «Τριπλής Συμμαχίας», που περιελάμβανε τη Γερμανία, την Αυστροουγγαρία και την Ιταλία (η τελευταία αποχωρεί σύντομα- όσο και ως προς την επιλογή της πλευράς εκείνης που θα εξυπηρετούσε επωφελέστερα τα εθνικά συμφέροντα της χώρας. Στην επιλογή του στρατοπέδου της «Τριπλής Συνεννόησης» έχει ταχθεί ανεπιφύλακτα ο Ελευθέριος Βενιζέλος και το Κόμμα των Φιλελευθέρων, του οποίου ηγείται, ενώ ο βασιλιάς Κωνσταντίνος και το Γενικό Επιτελείο Στρατού (στρατηγός Βίκτωρ Δούσανης και συνταγματάρχης Ιωάννης Μεταξάς) τηρούν σαφώς γερμανόφιλη στάση συνεπικουρούμενοι απ' όλο το αντιβενιζελικό πολιτικό στρατόπεδο της εποχής (Σ. Δραγούμη, Δ. Γούναρη, Δ. Ράλλη, Γ. Θεοτόκη, Γ. Στρέϊτ, Σ. Σκουλούδη, Α. Ζαΐμη κ.ά.).

Ακραία όρια

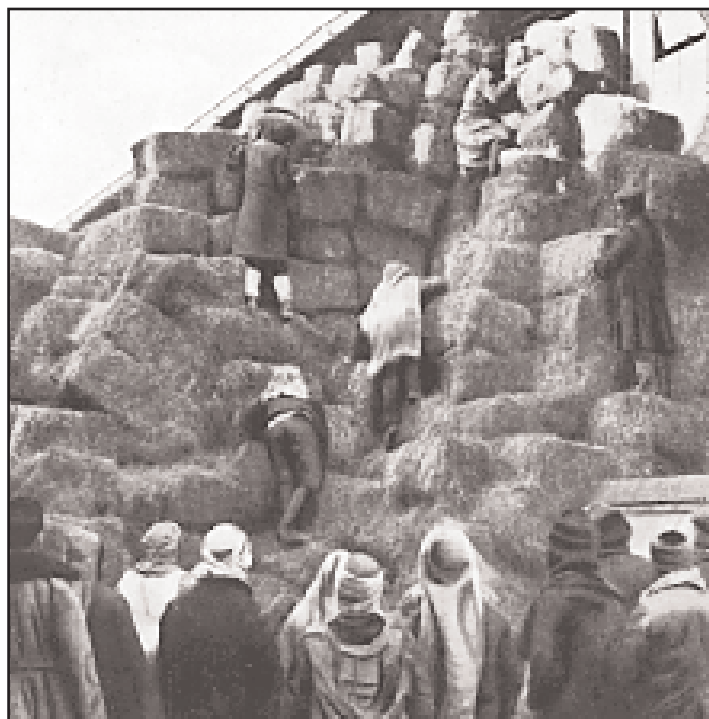
Η διάσταση απόψεων φθάνει σε ακραία όρια, γεγονός που οδηγεί τον Ελευθέριο Βενιζέλο δύο φορές σε αναγκαστική παραίτηση και το βασιλιά να κινείται στα όρια της συνταγματικής νομιμότητας, συχνά παραβαίνοντας το Συνταγματικό Χάρτη. Με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, ωστόσο, η χώρα διατηρεί την ουδετερότητά της, μέχρι το Σεπτέμβριο του 1915. Στις 21 του μηνός η Βουλγαρία, σύμμαχος της «Τριπλής Συμμαχίας», κηρύσσει μερική επιστράτευση, την οποία -στις 23 του ίδιου μήνα- μετατρέπει σε γενική. Ο πρωθυπουργός, τότε, Βενιζέλος ζητά από το βασιλιά Κωνσταντίνο να υπογράψει το διάταγμα για την κήρυξη μερικής γενικής επιστράτευσης και την επίσπευση των διαδικασιών για την ενεργοποίηση του ελληνοσερβικού συμφώνου, που προέβλεπε την κινητοποίηση της Ελλάδος σε περίπτωση βουλγαρικής επίθεσης εις βάρος της Σερβίας. Με βάση τους όρους της συμφωνίας, όμως, η Σερβία θα έπρεπε να παρατάξει κατά μήκος των συνόρων της με τη Βουλγαρία τουλάχιστον 150.000 στρατιώτες, πράγμα αδύνατον λόγω των συνεχιζόμενων πολεμικών επιχειρήσεων με την Αυστροουγγαρία, οι οποίες εξελίσσονταν αρνητικά για τη Σερβία. Ο Κωνσταντίνος ταλαντεύεται προς στιγμήν, ως προς την υπογραφή ή όχι του διατάγματος για την επιστράτευση της χώρας, αλλά αποδέχεται την εισήγηση του Ε. Βενιζέλου να προταθεί στους Συμμάχους της Αντάντ να καλύψουν τη συμβατική δέσμευση της Σερβίας για τη δύναμη των 150.000 ανδρών αποστέλλοντας

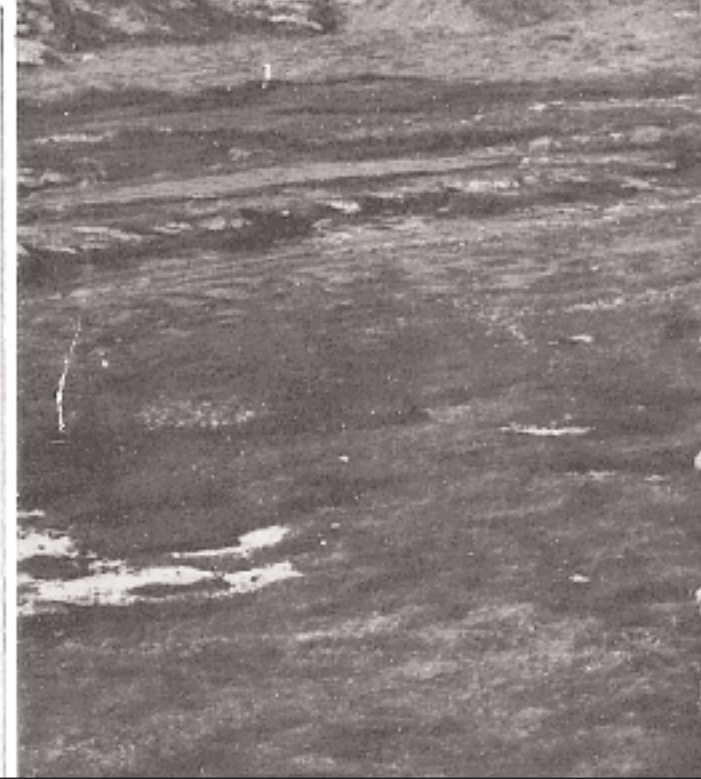
Συνέχεια στην 10η σελίδα

Ο Λευκός Πύργος –στη μεγάλη φωτογραφία– το έμβλημα της Θεσσαλονίκης, τότε και τώρα. Ελάχιστη είναι η διαφορά του χθες από το σήμερα. Ακόμη και διαφημίσεις υπήρχαν, όπως μαρτυρεί η επιγραφή «Σιγαρέττα Ατλας» στο σημείο όπου σήμερα υπάρχει το κτίριο του πρώην Βασιλικού Θεάτρου. Τα ιστιοφόρα, στο βάθος, φαίνεται να «διαχωρίζουν» τη θέση τους από την άλλη πλευρά του λιμανιού, όπου (ένθετες και μικρότερες φωτογραφίες) μεταγωγικά του αγγλογαλλικού στόλου και –προφανώς– επιταγμένα εμπορικά πλοία ξεφόρτωναν πολεμοφόδια, ζώα, ζωοτροφές και άλλο υλικό.

Συνέχεια από την 7η σελίδα

αντίστοιχη στρατιωτική δύναμη. Κατά μία άλλη εκδοχή, ο Κωνσταντίνος το πρωί της ίδιας ημέρας έδωσε τη συναίνεσή του και το μεσημέρι, ύστερα από επιμονή του Γενικού Επιτελείου, αναίρεσε την απόφασή του και διέταξε να ληφθούν όλα εκείνα τα μέτρα που θα παρεμπόδιζαν την άφιξη των Αγγλογάλλων στη Θεσσαλονίκη.

Η απόβαση

Γεγονός, πάντως, είναι ότι οι συμμαχικές δυνάμεις –βάσει ενός καλά προετοιμασμένου σχεδίου– άρχισαν να αποβιβάζονται στη Θεσσαλονίκη από την 5η Οκτωβρίου 1915. Μία –από τις πολλές ιστορικές πηγές– που ασχολείται με το θέμα αναφέρει χαρακτηριστικά:

«Ο Βενιζέλος, φύση ενυαίσθητη, ανυπόμονη και πεισματική, ενεργώντας με δική του πρωτοβουλία, παρακινεί την Αγγλία, Γαλλία και Ρωσία, να προβούν στην εκτέλεση του από πολύ καιρό καταρτισμένου σχεδίου τους, ν' αποβιβάσουν δηλαδή όσο το δυνατόν πιο γρή-

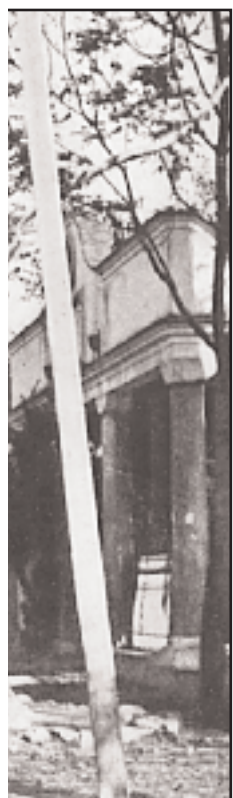
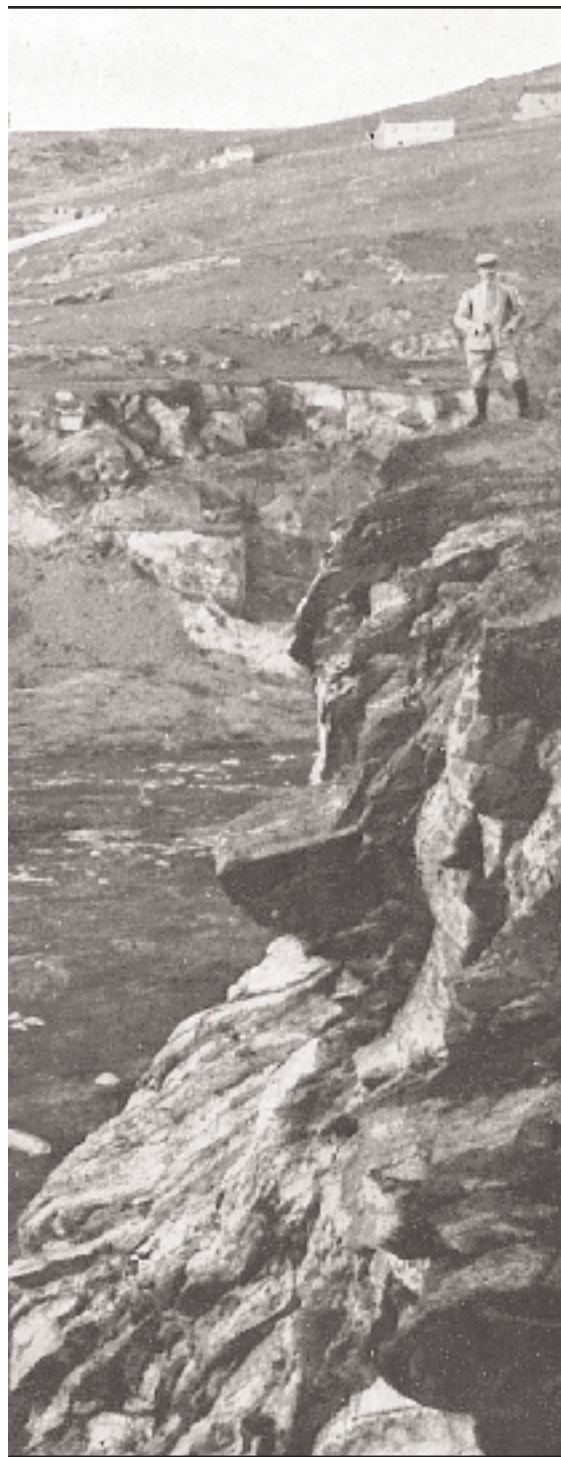
γορα στη Θεσσαλονίκη μια στρατιά το λιγότερο 150.000 ανδρών, η οποία θα έδινε τη δυνατότητα στην Ελλάδα, στην κατάλληλη στιγμή, να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις της προς τη Σερβία. Είναι αλήθεια ότι ο Βενιζέλος, σε ιδιωτικές συνομιλίες, είχε ενημερώσει τον Κωνσταντίνο σ' αυτές τις προθέσεις του, αλλ' αυτός δεν τις είχε εγκρίνει.

Έτσι, στις 5 Οκτωβρίου αρχίζει στη σκοτεινή και πολυθόρυβη από ποικίλους πρόσφυγες Θεσσαλονίκη η απόβαση των αγγλογαλλικών στρατευμάτων, που συνεχίζεται κατά διαλείμματα και στις επόμενες μέρες. Ως τα τέλη του Ιανουαρίου 1916 είχαν αποβιβαστεί 125.000 Γάλλοι και 100.000 Άγγλοι, χωρίς να υπολογιστούν οι άνδρες των τεχνικών και βοηθητικών υπηρεσιών. Η περιοχή της Θεσσαλονίκης μεταβάλλεται σ' ένα περιχαρτωμένο στρατόπεδο.

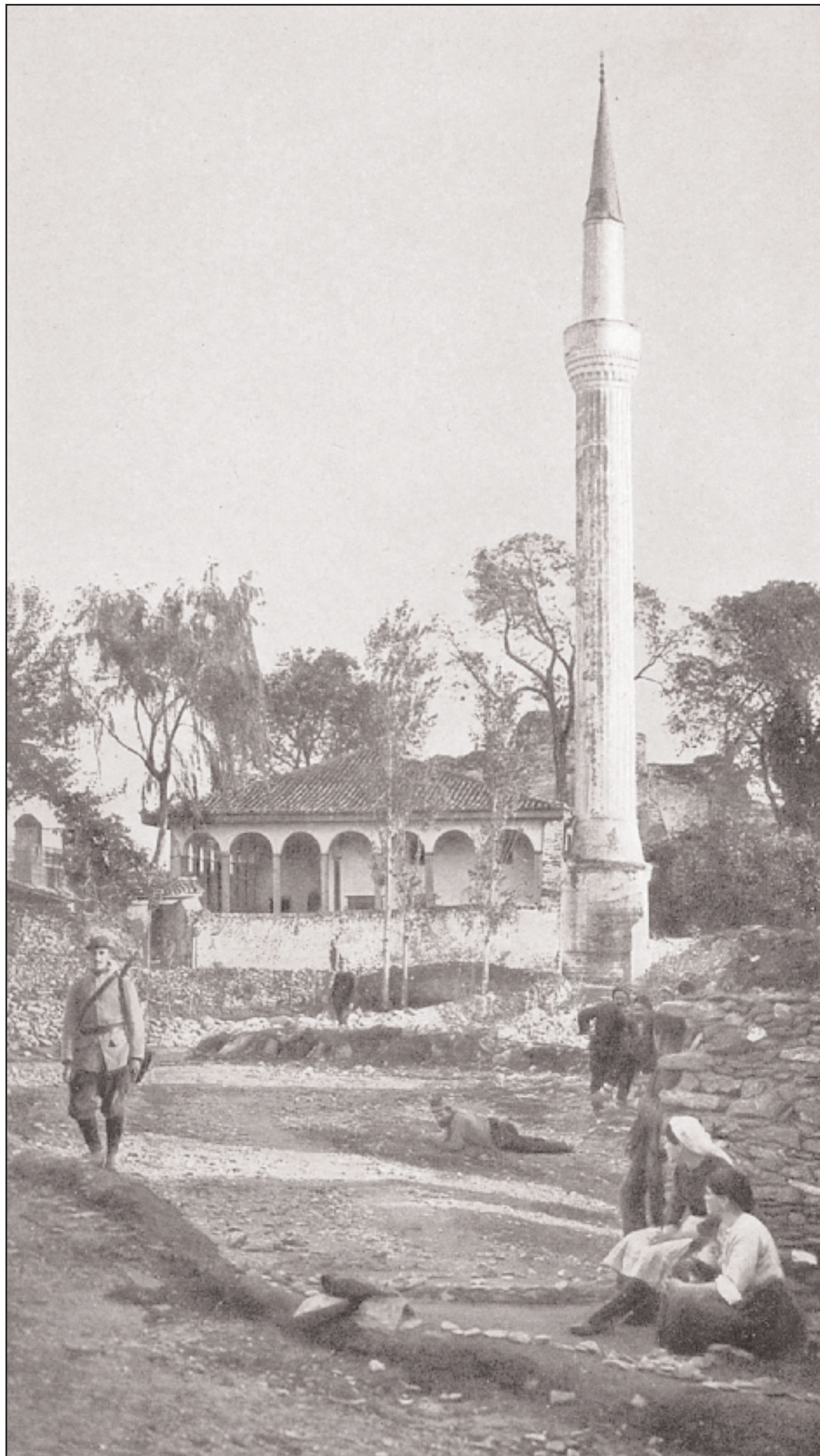
Η απόβαση των συμμαχικών στρατευμάτων στη Θεσσαλονίκη, «των κηπουρών της Θεσσαλονίκης», όπως τα είχε χαρακτηρίσει ειρωνικά ο Clemenceau που ήταν εναντίον του σχεδίου αυτού, προκαλεί στην Αθήνα την εξέγερση της

Συνέχεια στην 13η σελίδα

Πανοραμική εικόνα (πάνω αριστερά) του τμήματος της Θεσσαλονίκης έξω από το ανατολικό τείχος. Ξεχωρίζει το Νοσοκομείο του Αγίου Δημητρίου, όπως αποκαλείται σήμερα, και το Επταπύργιο πιο πάνω. Στο χώρο μπροστά από το Νοσοκομείο είναι το νεκροταφείο της Ευαγγελίστριας, ενώ στα δεξιά του η συνοικία των Σαράντα Εκκλησιών. Στην ένθετη φωτογραφία, στενό σοκάκι στο κέντρο της Θεσσαλονίκης που καταλήγει στην εκκλησία της Αγίας Σοφίας η οποία (στην κάτω αριστερή φωτογραφία) αναφέρεται ως μουσουλμανικό τέμενος. Στη δεξιά φωτογραφία υπάρχει πράγματι ένα μουσουλμανικό τέμενος της Πάνω Πόλης της Θεσσαλονίκης, ένα από τα πολλά που υπήρχαν στην κατ' εξοχήν μουσουλμανική συνοικία της πόλης, πριν από την απελευθέρωση το 1912.

Η εκστρατεία του αγγλογαλλικού σώματος έχει αρχίσει και οι εικόνες (φωτογραφική σύνθεση πάνω) είναι χαρακτηριστικές. Είμαστε στο χιονισμένο Καβαντάρ, όπως σημειώνει ο Γάλλος σχολιαστής, με σκηνές από την πόλη, την άφιξη των εφοδιοπομπών, την εγκατάσταση τηλεγραφικής γραμμής, την περιπολία στρατιωτών και αξιωματικών. Κατά την αναχώρηση άλλων μονάδων από τη Θεσσαλονίκη, με προπομπό την απαραίτητη στρατιωτική μάντα (αριστερά), μικρό άγημα του ελληνικού στρατού αποδίδει τιμές, ενώ κοντά στο Τοπσίιν (πάνω δεξιά φωτογραφία) -το σημερινό χωριό Γέφυρα- ο ανώνυμος Γάλλος σχολιαστής αναφέρει ότι έγιναν παλαιοντολογικές έρευνες. Στις ένθετες φωτογραφίες παρατίθενται ευρήματα από ανασκαφές στην Πέλλα, που είχαν εκτεθεί στη Θεσσαλονίκη. Θα ήταν ενδιαφέρον να πληροφορηθούμε σήμερα από ειδικούς αν υπάρχουν και πού εκτίθενται τα εν λόγω αρχαιολογικά ευρήματα και τί απέδωσαν οι παλαιοντολογικές έρευνες.

Συνέχεια από την 10η σελίδα

αντιπολιτεύσεως και τον βασιλιά Κωνσταντίνου και επιφέρει την πτώση του Βενιζέλου. Είναι τα προανακρούσματα του διχασμού. Οι σύμμαχοι στη Θεσσαλονίκη υπό τη διοίκηση του ενεργήστου και καχύποπτου στρατηγού Sarrail παραπονούνται για συστηματική αντίδραση των ελληνικών στρατιωτικών αρχών στο έργο τους: τις κατηγορούν ότι τρέφουν γερμανόφιλα αισθήματα. Το βέβαιο είναι ότι οι Άγγλοι και ιδίως οι Γάλλοι στρατιωτικοί, εκνευρισμένοι από την ουδετερότητα της Ελλάδας, φέρονται περιφρονητικά και βάνανσα προς τους κατοίκους. Μερικοί από τους στρατιωτικούς αυτούς κατηγορούνται ακόμη και για ανάμειξη σε ύποπτες εμπορικές υποθέσεις, και για χρηματισμό». (Απόστολου Ε. Βακαλόπουλου, Νέα Ελληνική Ιστορία, 1204-1975, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1979, σελ. 330-331).

Η εικόνα της πόλης

Στα τέλη Δεκεμβρίου του 1916 και στις αρχές του 1917, μετά τον κύκλο επιχειρήσεων του συμμαχικού εκστρατευτικού σώματος, η κατάσταση που διαμορφώνεται στη Θεσσα-

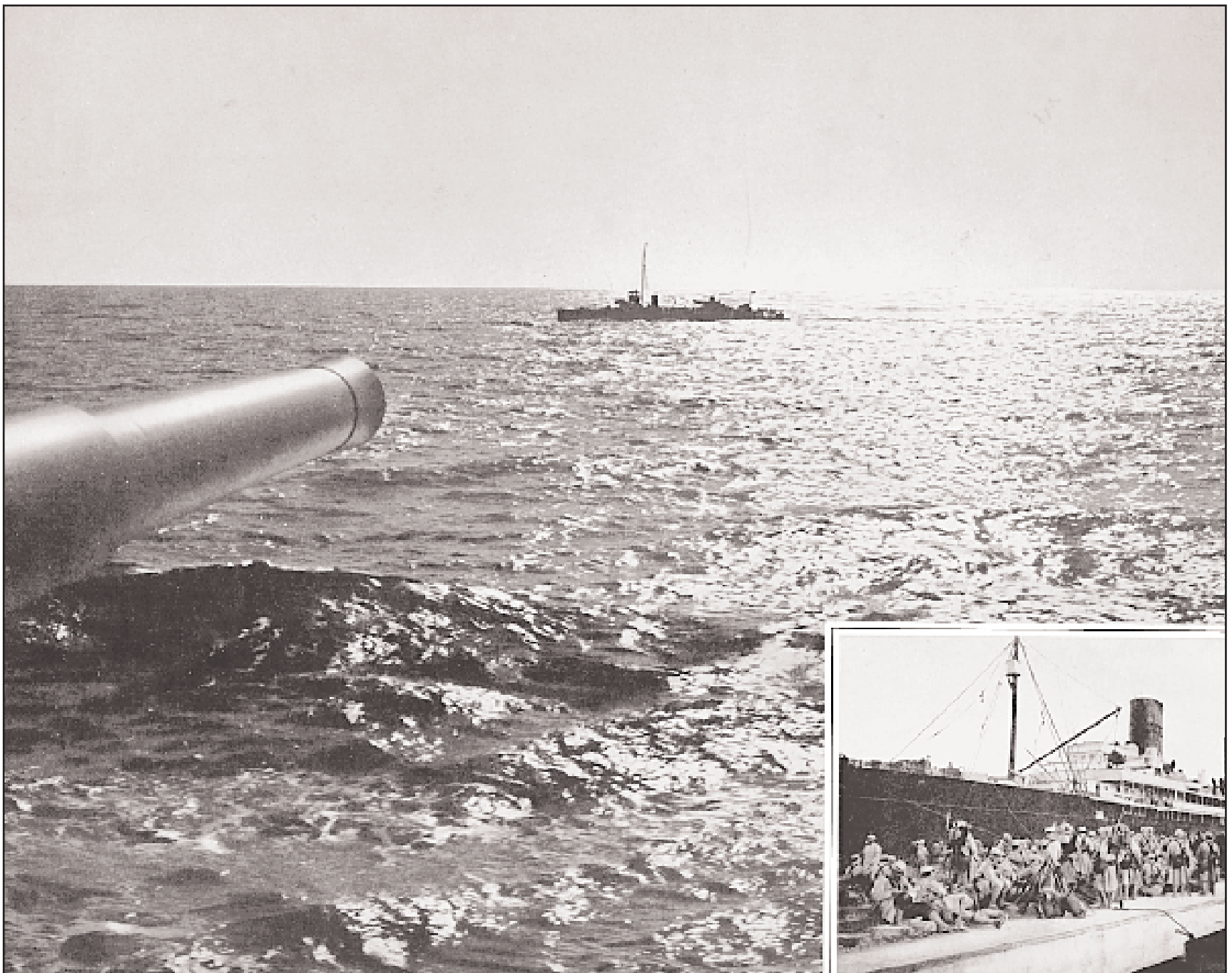
λονίκη είναι πραγματικά μοναδική: Σε μια πόλη που μόλις ελευθερώθηκε από τον ελληνικό στρατό και στην οποία το ελληνικό στοιχείο μόλις που έφτανε στο ένα τρίτο του πληθυσμού της, συνωστίζονταν στα σπίτια της, τόσο τα αστικά της παραλίας και εκείνα του κέντρου των εξοχών, αλλά και στα πιο λαϊκά και φτωχικά της δυτικής εισόδου της πόλης και της πάνω πόλης μέσα από τα κάστρα, μια δυναμική μουσουλμανική κοινότητα, μια πολυάριθμη εβραϊκή και ευάριθμες σλαβικές ομάδες, από τη Βουλγαρία και τη Σερβία, αλλά και πολλοί Ευρωπαίοι, από τις χώρες της Μεσευρώπης, την Ιταλία και τη Γαλλία. Σε μια πολύβουη και οικονομικά ανθηρή αγορά ακούγονταν οι περισσότερες ευρύτατα διαδεδομένες γλώσσες της εποχής, ενώ εκατοντάδες πράκτορες δεκάδων μυστικών υπηρεσιών συνέλεγαν μεθοδικά κάθε σημαντική ή ασήμαντη πληροφορία. Από τη μοναδική σε ιστορία εκείνη εποχή, ελάχιστα έχουν μείνει σήμερα, εκτός -φυσικά- από την κορυφαία σημασία που έπαιζε και παίζει στα Βαλκάνια η πόλη της Θεσσαλονίκης.

Το πέρασμα του χρόνου, αλλά και η τεράστια πυρκαγιά του 1917, μόλις ένα χρόνο μετά τα γεγονότα του παρόντος αφιερώματος, έσβησε και το χρώμα της Θεσσαλονίκης των πρώτων δεκαετιών του αιώνα μας, μετατρέποντας τις φωτογραφίες της εποχής σε ένα εκπληκτικό ιστορικό ντοκουμέντο. Ιδιαίτερη σημασία -εν προκειμένω- αποκτά και το κείμενο που συνοδεύει τη Συλλογή του Φωτογραφικού Τμήματος των Γαλλικών Ενόπλων Δυνάμεων, από όπου και οι αποκλειστικές φωτογραφίες του αφιερώματος, που παραθέτουμε αυτούσιο.

Με μία παρατήρηση: Έχει συνταχθεί το 1916 από Γάλλο συντάκτη και διερμηνεύει τις επίσημες γαλλικές θέσεις της εποχής. Εκτός από την περιγραφή της αγγλογαλλικής εκστρατείας, με πολλές γλαφυρές λεπτομέρειες γύρω από τις μάχες και τις ετερόκλητες στρατιωτικές μονάδες που έλαβαν μέρος σε αυτές, παρέχεται και μια ιδιότυπη εικόνα της πόλης και των κατοίκων της το 1916. Οι μοναδικές φωτογραφίες ολοκληρώνουν το σύνολο.

Οι Σύμμαχοι στη Θεσσαλονίκη

Η μετατροπή της μακεδονικής πόλης σε περιχαρακωμένο στρατόπεδο και οι στρατιωτικές επιχειρήσεις

Το καλά προετοιμασμένο σχέδιο των Αγγλογάλλων για απόβαση στη Μακεδονία βρίσκεται σε πλήρη εξέλιξη. Η εντυπωσιακή φωτογραφία δείχνει τα πολεμικά πλοία στη Μεσόγειο να πλέουν προς τη Θεσσαλονίκη και η ένθετη φωτογραφία δείχνει στρατιώτες του εκστρατευτικού σώματος να επιβιβάζονται σε επιταγμένα επιβατηγά πλοία.

Από όλες τις εκπλήξεις του πολέμου, εκείνη της Θεσσαλονίκης ήταν ίσως η μεγαλύτερη. Ποιος θα το 'λεγε στους στρατιώτες μας, ενώ ετοίμαζαν σιωπηρά την αντίσταση γύρω από το Βερντέν, την Τουλ, το Επινάλ και το Μπελφόρ, ότι τα οχυρά αυτά, με εξαίρεση το Βερντέν, θα παρέμεναν παθητικά στη διάρκεια αυτής της τεράστιας σύγκρουσης και ότι μακριά, πολύ μακριά, στο βάθος ενός κόλπου του Αιγαίου, θα παιζόταν η μεγάλη παρτίδα; Κι όμως, αυτό συνέβη. Απέναντι στο χιονισμένο Ολυμπο, κατοικία των αρχαίων Θεών, προετοιμαζόταν μια μάχη που έμελλε να έχει τεράστιο αντίκτυπο, με εμβέλεια παρόμοια με εκείνη της πτώσης του Βυζαντίου.

Ας θυμηθούμε πώς εγκαταστάθη-

κε η αγγλο-γαλλική στρατιά στη Θεσσαλονίκη, μετατρέποντας τη μεγάλη μακεδονική πόλη σε οχυρωμένο στρατόπεδο.

Η Σερβία, που από τον Αύγουστο του 1914, αντιστεκόταν στους Αυστριακούς και, έπειτα από οδυνηρές αποτυχίες, κατάφερε μια συντριπτική νίκη κατά του εχθρού ανακαταλαμβάνοντας το Βελιγράδι και εκδιώκοντάς τον τελείως από τα εδάφη της, τώρα φαινόταν ότι θα μπορούσε να ανασάνει, να δέσει τις πληγές της και να αρχίσει να ξανακτίζει τα ερείπια που προκάλεσε η τόσο άδικη εκείνη επίθεση. Όμως, η Βουλγαρία, σπρωγμένη από το μίσος, τη δίψα για εκδίκηση και τους κατακτητικούς πόθους, συμμάχησε με την

Συνέχεια στην 18η σελίδα

Διανομή «κουραμάνας» εν πλω.

«Πανόραμα της Θεσσαλονίκης» είναι η επεξήγηση της φωτογραφίας της Συλλογής, έστω και αν το μεγαλύτερο μέρος της προκυμιάς και των κτιρίων σε αυτήν κρύβονται από τον όγκο των πλοίων που έφθασαν στην πόλη.

Εικόνες από τα πλοία: Ο παρατηρητής στη θέση του, οι αξιωματικοί ρεμβάζουν και οι απλοί στρατιώτες βρίσκουν τρόπο να διασκεδάσουν τη μονοτονία του ταξιδιού, πριν από την άφιξη στη Θεσσαλονίκη, που σημαίνει επαφή με την πραγματικότητα του πολέμου.

«Στη ράδα της Θεσσαλονίκης», είναι η επεξήγηση της φωτογραφίας, που προσφέρει ένα μοναδικό πανόραμα της πόλης στα 1915-1916. Η πόλη εκτεινόταν ουσιαστικά εντός των τειχών της, που ξεκινούσαν πάνω από το Επταπύργιο και συνέκλιναν προς της θάλασσα, από τα ανατολικά μέχρι τον Λευκό Πύργο και από τα δυτικά μέχρι την περιοχή των εγκαταστάσεων του σημερινού λιμανιού. Αξιοσημείωτος είναι ο αριθμός των μινιερών, που διακρίνονται στη φωτογραφία, αριθμός που σχεδόν μηδενίστηκε ένα χρόνο μετά τα εκτιθέμενα γεγονότα, εξαιτίας της μεγάλης πυρκαγιάς που αφάνισε το ιστορικό κέντρο της πόλης.

Συνέχεια από την 14η σελίδα

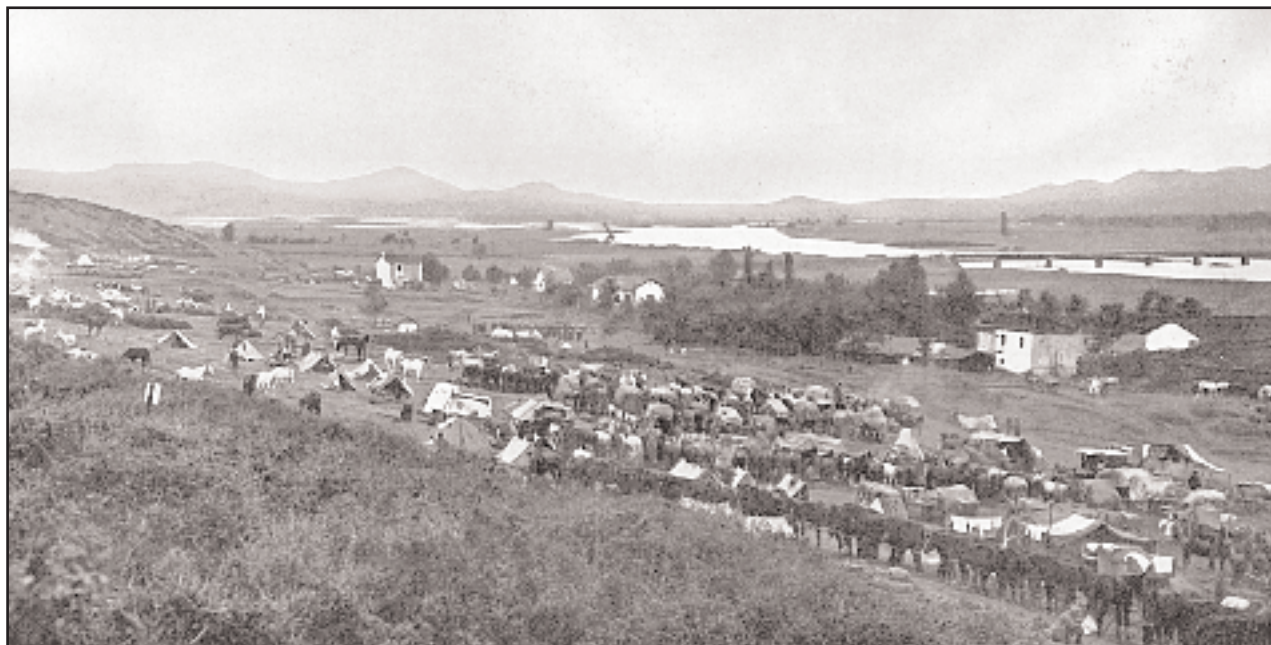
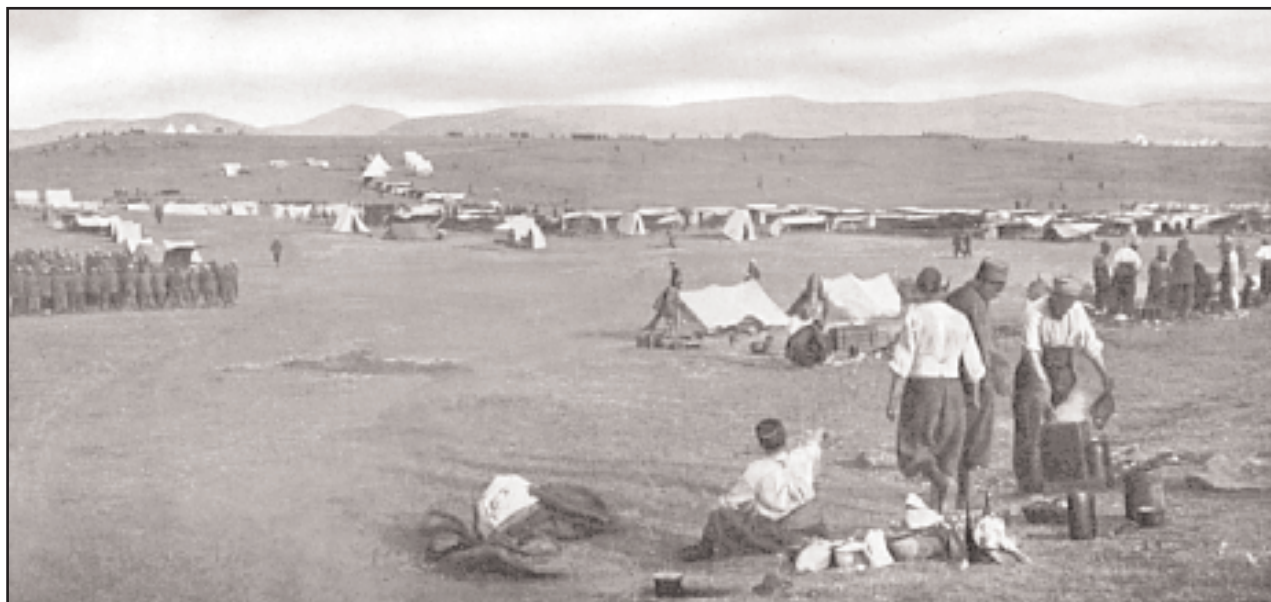
Αυστροουγγαρία και τη Γερμανία και στράφηκε έτσι εναντίον των δυτικών δυνάμεων και της Ρωσίας. Το μικρό σερβικό βασίλειο έμελλε να υποστεί μια τρομακτική επίθεση με στόχο την εξουθένωσή του. Με παρακίνηση της Γαλλίας, οι Σύμμαχοι αποφάσισαν να σπεύσουν σε βοήθεια. Εξουσιοδοτημένοι από τον Ελευθέριο Βενιζέλο, που ο μονάρχης του έμελλε να αποκηρύξει και να αποπέμψει, οι Αγγλογάλλοι επέλεξαν τη Θεσσαλονίκη ως επιχειρησιακή βάση. Τις πρώτες ημέρες του Οκτωβρίου τα στρατεύματα αποβιβάστηκαν οι Γάλλοι, που ήταν πολύ περισσότεροι, είχαν επικεφαλής τον στρατηγό Σαράιγ.

Από τις 15 Οκτωβρίου, τα ενωμένα στρατεύματα άρχισαν να κατευθύνονται προς τη Σερβία. Κατά τις 20, το συμμαχικό σώμα που ανέβαινε κατά μήκος του ποταμού Αξιού (Βαρδάρη), έφθασε στο Κρίβολακ, διέσχισε τον ποταμό και είχε την πρώτη επαφή με τις βουλγαρικές δυνάμεις κοντά στο Ράμπροβο. Οι στρατιώτες έφταναν βαθμιαία, μέσω της μοναδικής σιδηροδρομικής γραμμής, συντάσσονταν, απέκρουαν τους Βουλγάρους και έφθασαν έτσι, τις πρώτες ημέρες του Νοεμβρίου, στην περιοχή του Βέλες, χωρίς να εισέλθουν σ' αυτή τη μικρή σερβική πόλη, που οι σύμμαχοι είχαν εκκενώσει για να προχωρήσουν προς τ' ανατολικά, προς το Μοναστήρι. Πολλές μάχες δόθηκαν στον Αξιό και στον παραπόταμό του Τσέρνα, ο οποίος αποτέλεσε τη γραμμή άμυνας των Γάλλων στις απόπειρές τους να ενωθούν με τους Σέρβους στον αυχένα του βουνού Μπάμπουνα, ο οποίος προσφέρει πρόσβαση στο Πρίλεπ και στο Μοναστήρι.

Η σύνδεση αυτή δεν μπόρεσε να πραγματοποιηθεί: οι Σέρβοι, απειλούμενοι ταυτόχρονα από τους Βουλγάρους στα ανατολικά και από τους Αυστριακούς στο Βορρά, αναγκάστηκαν να αναδιπλωθούν όπως όπως στην Αλβανία. Οι Αγγλογάλλοι δεν είχαν πλέον κανένα λόγο να ανέβουν τον Αξιό, του οποίου το ανώτερο μέρος κρατούσαν οι Βούλγαροι και όπου θα έφθαναν οι Αυστρο-Γερμανοί προερχόμενοι από τη Μιτροβίτσα και τη Νις (Νίκαια). Αποφασίστηκε λοιπόν η οπισθοχώρηση, η οποία πραγματοποιήθηκε με θαυμαστό τρόπο: τα στρατεύματά μας, δεχόμενα συνεχώς επιθέσεις, έκαναν τόσο επιδέξιες κινήσεις, και χρησιμοποίησαν τόσο επιθετικά και εύστοχα το πυροβολικό τους, ώστε οι απώλειες ήταν πολύ ελαφρές, ενώ των Βουλγάρων ήταν βαριές.

Ο στρατός μας, μικρός τότε, χρειάστηκε να κάνει πάλι το δρόμο που σημαδεύτηκε από τις επιτυχίες στο Κρίλοβακ και στο Ντεμίρ-Καπού: οι μονάδες που είχαν φτάσει στα βουλγαρικά σύνορα, στην κατεύθυνση της Στρώμνιτσα, αναδιπλώθηκαν με τον ίδιο ασφαλή τρόπο. Οι Αγγλοι μόνο πέρασαν μερικές δύσκολες στιγμές κοντά στη Δοϊράνη. Μια σκληρή μάχη, στην οποία έχασαν 1.500 άνδρες –πολύ λιγότερους, ω-

Συνέχεια στην 20ή σελίδα

Εικόνες από το στρατωνισμό των Αγγλογάλλων στα περίχωρα της Θεσσαλονίκης, στην περιοχή Ζεϊτενλίκ: ο φρουρός στη θέση του, οι ζουάβοι στην «αναφορά» και την κουζίνα εκστρατείας και το στρατόπεδο των Γάλλων.

Δύο εντυπωσιακές φωτογραφίες με πρωταγωνιστές το μακεδονικό τοπίο, τον Αξιό ποταμό και τον ανώτατο διοικητή του αγγλογαλλικού σώματος, Γάλλο στρατηγό Μορίς Σαράιγ.

Συνέχεια από την 18η σελίδα

στόσο, απ' όσους οι Βούλγαροι-τους επέτρεψε να απεμπλακούν. Κατόπιν η οπισθοχώρησή τους, όπως και η δική μας, πραγματοποιήθηκε εύκολα μέχρι τα ελληνικά σύνορα, όπου σταμάτησε η βουλγαρική καταδίωξη.

Τα συμμαχικά στρατεύματα, με όλες τις εφοδιοπομπές τους, έφθασαν στα περίχωρα της Θεσσαλονίκης, εγκαταστάθηκαν και άρχισαν να κατασκευάζουν τάφρους και άλλα έργα δημιουργώντας ένα εκπληκτικό οχυρό στρατόπεδο.

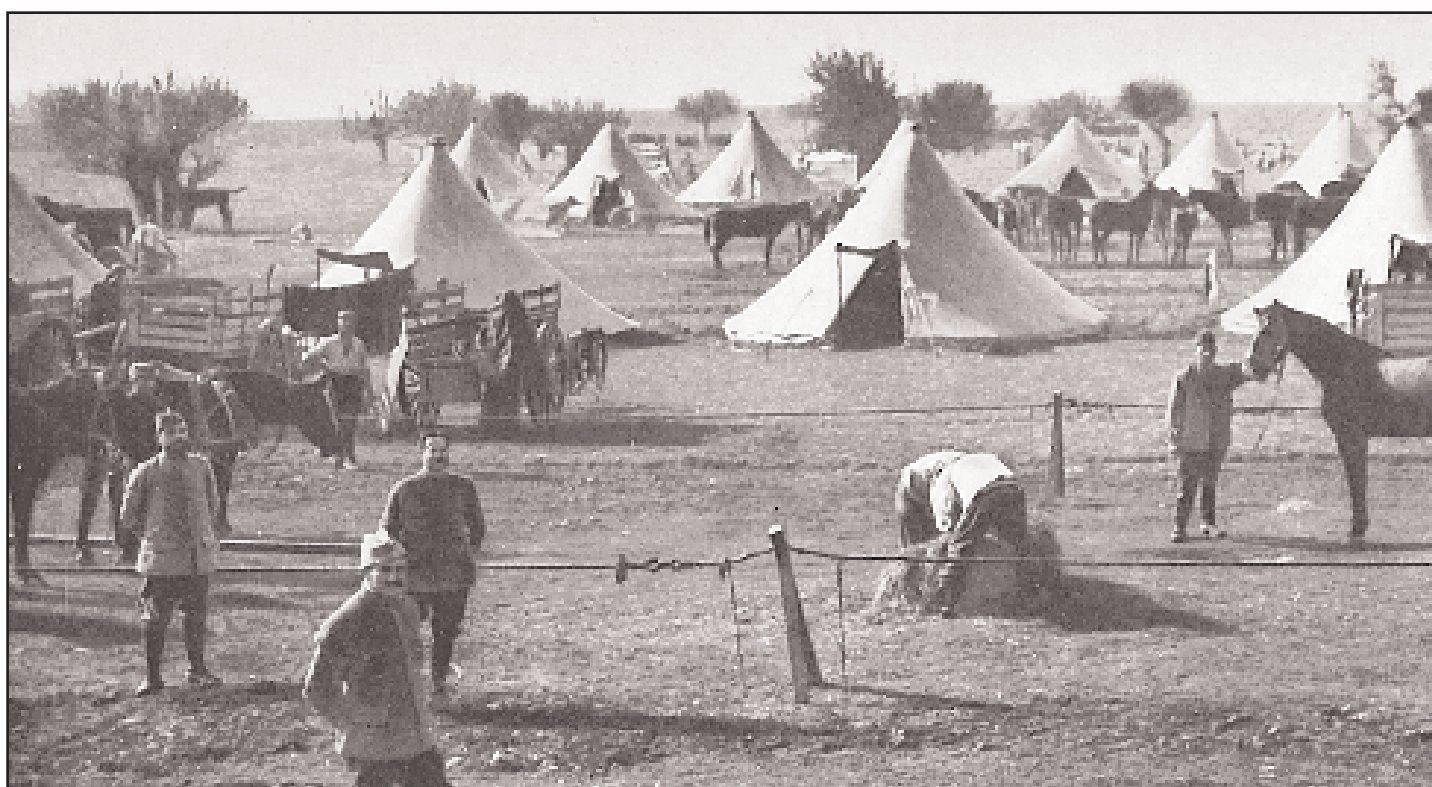
Αυτή ήταν, σε συντομία, η εκστρατεία την οποία κατέστησε απαραίτητη η κούραση του σερβικού στρατού, ο οποίος είχε μείνει χωρίς πυροβολικό, χωρίς πυρομαχικά και τρόφιμα. Εδειξε, για μια ακόμη φορά, τις θαυμαστές αρετές των στρατιωτών μας και απέδειξε στους Βουλγάρους ότι δεν θα τα έβγαζαν πιο εύκολα πέρα μαζί τους απ' ό,τι οι Τούρκοι. Ήταν χρήσιμο να υπενθυμίσουμε αυτά τα γεγονότα προτού παρουσιάσουμε τις φωτογραφίες που κάνουν γνωστή τη ζωή των στρατιωτών μας στο μεγάλο λιμάνι του Αιγαίου και στην κοιλάδα του Αξιού.

Θεσσαλονίκη

Η πόλη, που για την κατοχή της ανταγωνίστηκαν σκληρά τα βαλκανικά κράτη, έχει για την Κεντρική Ευρώπη κεφαλαιώδη σημασία. Θα μπορούσε να εξασφαλίσει στις γερμανόφωνες χώρες το εμπόριο με την Ασία, συνδέοντάς τες με τη Διώρυγα του Σουέζ, την πύλη προς τις Ινδίες και την Αφρική. Κτισμένη στο μυχό ενός κόλπου που διεισδύει βαθιά μέσα στη στεριά, καλά προστατευμένη, με βαθιά νερά, όπου μπορούν να αράξουν στόλοι ολόκληροι, είναι μια από τις παλαιότερες και ενδοξότερες πόλεις του αρχαίου κόσμου. Παρ' όλη την επιβολή του τουρκικού ζυγού, που στάθηκε εμπόδιο σε κάθε οικονομική ανάπτυξη, παρέμεινε μια μεγάλη και πολυάνθρωπη πόλη, προικισμένη μ' ένα λιμάνι άξιο του ονόματός του. Μια σιδηροδρομική γραμμή τη συνέδεε με το Βελιγράδι και με όλη την κεντρική Ευρώπη, μια άλλη με την Κωνσταντινούπολη, μια τρίτη γραμμή, λιγότερο σημαντική, οδηγούσε στο Μοναστήρι, ενώ μια τέταρτη θα τη συνέδεε σύντομα με την Αθήνα. Καμιά μητρόπολη της ανατολικής Μεσογείου δεν μπορούσε να ελπίζει σε τόσο λαμπρό μέλλον.

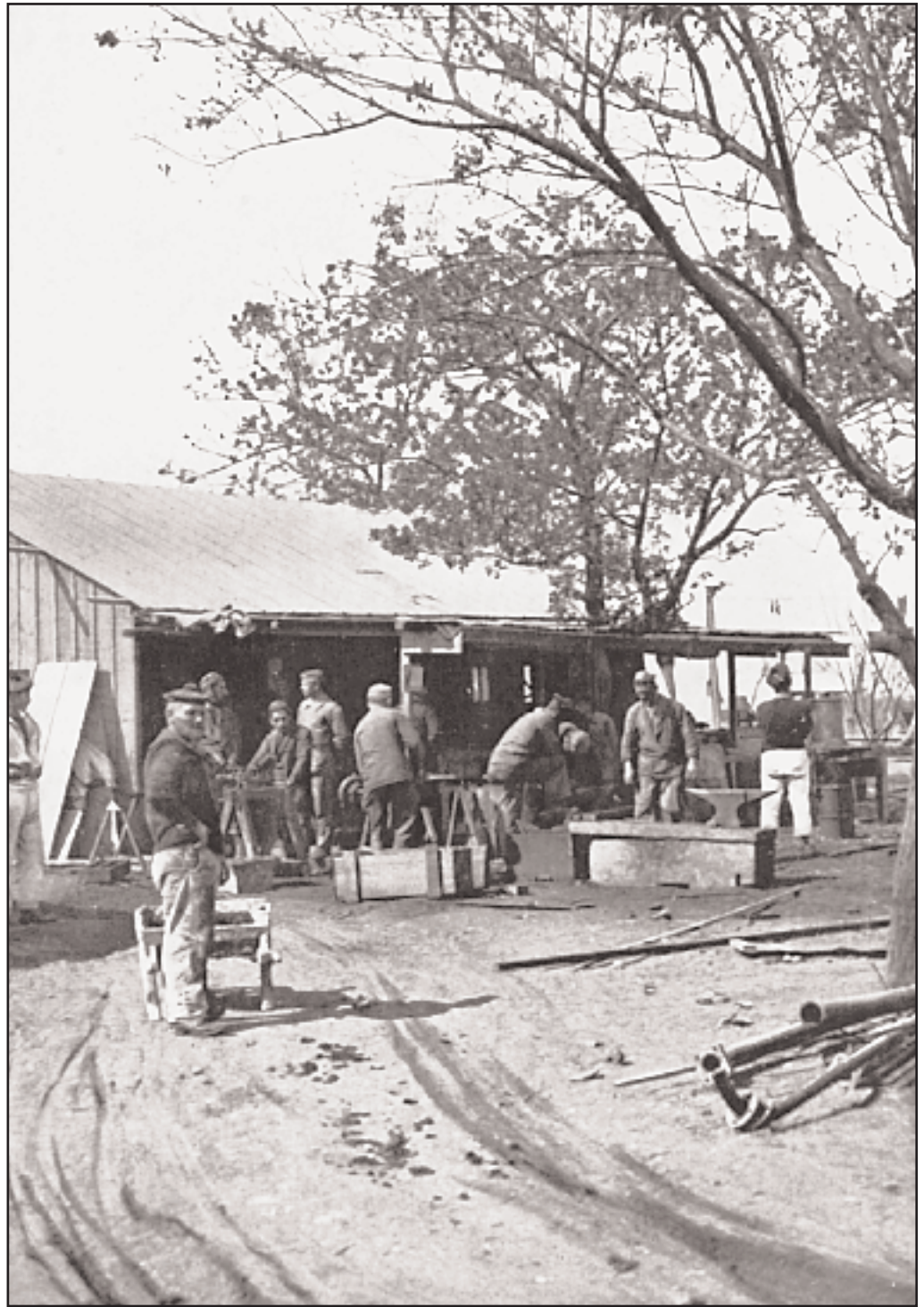
Ωστόσο, αν και η Θεσσαλονίκη είναι ένα μεγάλο λιμάνι, δεν έχει δικούς της πόρους. Πρέπει όλα να έρχονται από τον τόπο προέλευσης των στρατευμάτων: άνδρες, άλογα, τρόφιμα, όπως τα όπλα και τα πολεμοφόδια. Επρεπε όλα να μεταφέρονται μέσω θαλάσσης: ο μεγάλος κόλπος απέκτησε ξαφνικά πρωτοφανή κίνηση. Οι φωτογραφίες μας δείχνουν την πορεία των στρατευμάτων μας, τη ζωή πάνω στα πλοία, την άφιξη στην πόλη, την αποβίβαση στρατιωτών και εφοδίων, τα δημητριακά που γίνονταν επιτόπου αλεύρι, τις ζωοτροφές που δεν μπορούσαν να

Συνέχεια στην 22η σελίδα

Μια άλλη σειρά φωτογραφιών από την εκφόρτωση στρατιωτικού και άλλου υλικού στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης, αλλά και από την εγκατάσταση και το στρατωνισμό του εκστρατευτικού σώματος στα περίχωρα της πόλης και συγκεκριμένα στην περιοχή Ζεϊτενλίκ, όπου ακόμη και σήμερα υπάρχει το μεγάλο στρατιωτικό νεκροταφείο των Συμμάχων. Βεβαίως, την εποχή εκείνη, το Ζεϊτενλίκ ήταν κυριολεκτικά έξω από την πόλη, ενώ σήμερα είναι ουσιαστικά μέσα σ' αυτήν, αφού πέρα από αυτό εκτείνεται όλο το λεγόμενο δυτικό τμήμα της Θεσσαλονίκης. Ο όγκος της στρατιάς, ο άρτιος για τα δεδομένα της εποχής στρατωνισμός της και το άφθονο υλικό επιμελητείας επέτρεψαν στον στρατηγό Σαράιγ να δημιουργήσει κράτος εν κράτει στη Θεσσαλονίκη, ακριβώς πριν από 80 χρόνια, υλοποιώντας στο ακέραιο τις επιταγές της γαλλικής εξωτερικής πολιτικής, και να δημιουργήσει λίγο αργότερα τις προϋποθέσεις για να βρει γόνιμο έδαφος η έκρηξη του Κινήματος Εθνικής Αμύνης του Ε. Βενιζέλου.

Συνέχεια από την 20ή σελίδα

βρεθούν στον παραμελημένο αυτό τόπο που θα ήταν τόσο πλούσιος αν είχε αξιοποιηθεί όπως έπρεπε.

Τα στρατόπεδα

Παρ' όλη τη μεγάλη έκταση της πόλης, δεν ήταν δυνατό να ονειρευτούμε ότι θα βρίσκαμε καταλύματα για τους στρατιώτες, χωρίς να προκαλέσουμε σημαντική ενοχλήση στους κατοίκους και χωρίς να εκθέσουμε τους στρατιώτες σε ασθένειες. Έτσι χρειάστηκε να στήσουμε στρατόπεδα στα περίχωρα της πόλης, να τα συνδέσουμε με δρόμους και να μεταφέρουμε εκεί πόσιμο νερό. Εμείς εγκαταστήσαμε τα στρατεύματά μας σε μια γωνιά των περιχώρων, ονομαζόμενη Ζεϊτενλίκ· οι Άγγλοι ήταν πιο μακριά· ένα άλλο στρατόπεδο οργανώθηκε αργότερα για τους Σέρβους. Στην ίδια την πόλη δεν υπήρχαν καθόλου στρατιώτες, καθώς έμεναν στα στρατόπεδα όπου η οργάνωση απαιτούσε άλλωστε συνεχή δουλειά.

Η πορεία προς τη Σερβία

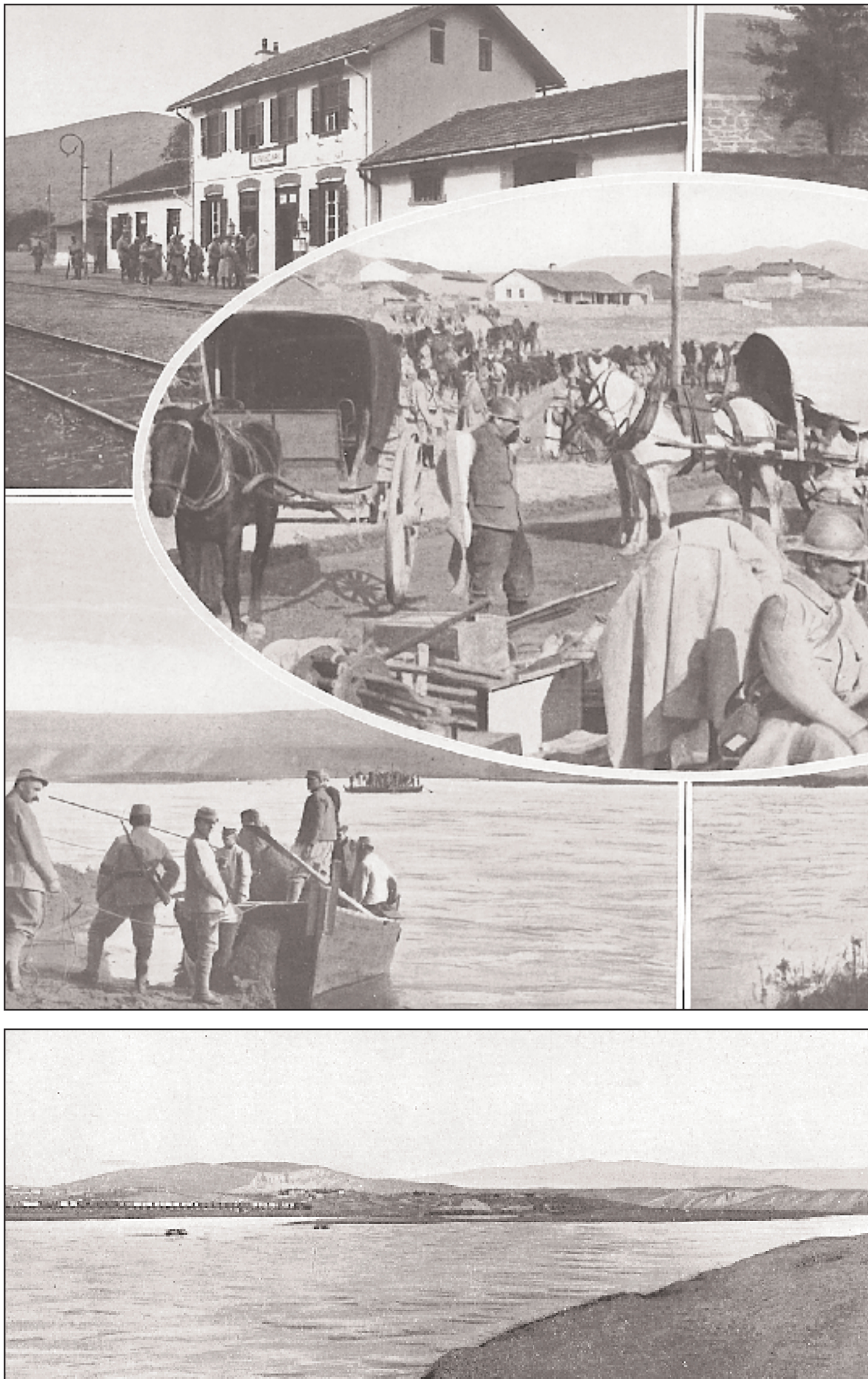
Στην αρχή, η εγκατάσταση των στρατοπέδων με σκηνές θα ήταν προσωρινή, εφόσον στόχος του στρατού ήταν η διείσδυση στη Σερβία, η οποία άρχισε όταν η στρατιωτική δύναμη ήταν αρκετά ισχυρή. Η επιχείρηση ήταν αρκετά δύσκολη, επειδή η σιδηροδρομική σύνδεση με το Βελιγράδι αποτελείται από μία μόνο σιδηροδρομική γραμμή, με ανώμαλη διατομή και με ανεπαρκή υλική υποδομή, που γινόταν πιο ελλιπής, λόγω της κακής διάθεσης της ελληνικής κυβέρνησης.

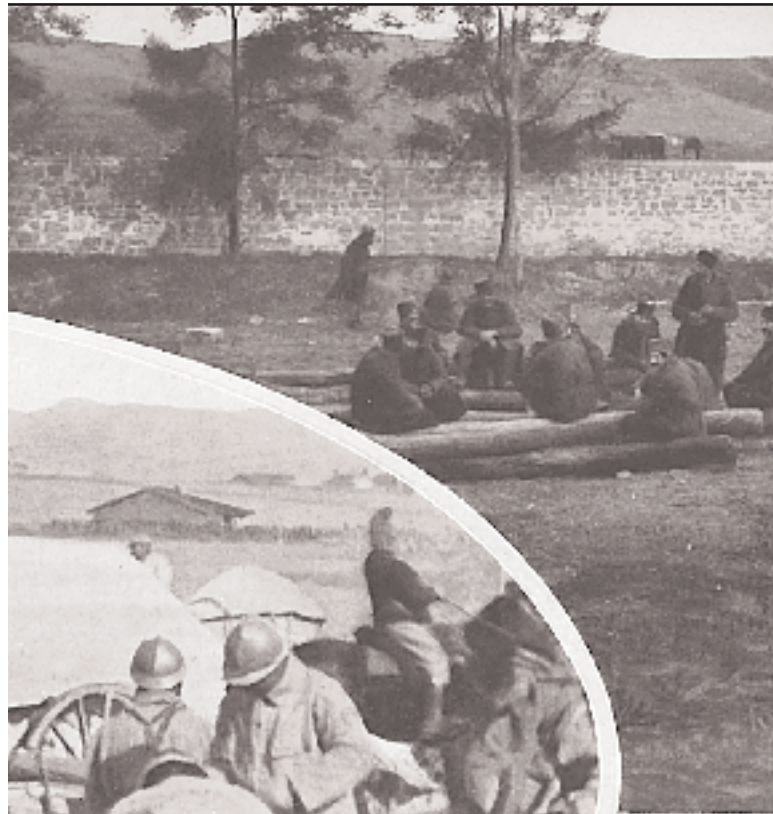
Μόνο για τη μεταφορά των εφοδιοπομπών χρειάζονταν πολλές αμαξοστοιχίες, ενώ πολύ χρόνο μάς πήρε και η μεταφορά στρατευμάτων στα σύνορα. Αποβιβάστηκαν σε ένα σταθμό ονόματι Στρώμνιτσα, όπως η βουλγαρική πόλη, που βρίσκεται από την άλλη πλευρά μίας αρκετά υψηλής οροσειράς, πάνω στην οποία έμελλε να διεξαχθούν σημαντικές μάχες. Τα στρατόπεδα στήθηκαν, καθώς οι φάλαγγες συνέχιζαν την πορεία τους κατά μήκος του Αξιού, που χυνόταν μέσα σε στενά φαράγγια, βαθιά και άγρια μέχρι το Ντεμίρ Καπού.

Με τις πρώτες πορείες οι Γάλλοι έφτασαν στο Κρίβολακ, κάστρο χτισμένο σε μια απότομη καμπή του ποταμού, την οποία η ελικοειδής κίνηση του ποταμού έχει μετατρέψει σε κάστρο. Εγκατασταθήκαμε στα γρήγορα και σύντομα ήμασταν σε θέση να αντέξουμε τις επιθέσεις των Βουλγάρων, λυσσαλέες σε ακραίο βαθμό μερικές φορές.

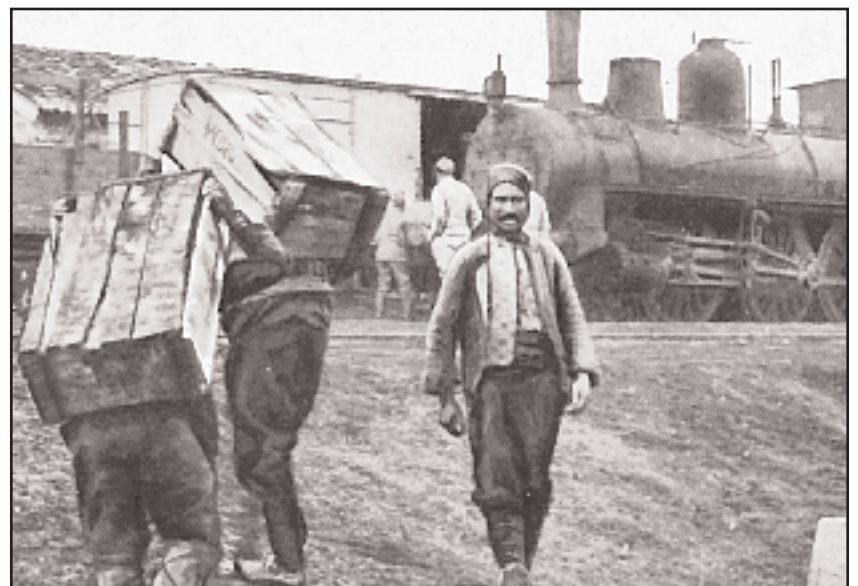
Επεκτείναμε την κατοχή σε μία μικρή γειτονική πόλη, το Νεγκοτίν, με μικρή μεν στρατιωτική σημασία, πρόσφορη, όμως, σε πηγές ανεφοδιασμού για τους καταυλισμούς. Η κατοχή στο Κρίβολακ και το Νεγκοτίν συνεχίστηκε σε όλο το διάστημα

Συνέχεια στην 24η σελίδα

Η πρώτη φάση της αγγλογαλλικής εκστρατείας, η πορεία προς τη Σερβία (προς τα Σκόπια) για την απόκρουση των βουλγαρικών επιθέσεων, έχει αρχίσει. Ο συμμαχικός στρατός πέρασε από το Κρίβολακ (αριστερά επάνω), συνάντησε τους καταπονημένους Σέρβους στρατιώτες, που αναπαύονται, ενώ στις τρεις ένθετες φωτογραφίες οι Σύμμαχοι χρειάστηκαν με διάφορα μέσα να διασχίσουν τον Αξιό ποταμό. Ενα ωραίο πανόραμα του Κρίβολακ από τον Αξιό (αριστερά κάτω), αλλά και μοναδική η φωτογραφία του χειροκίνητου βαγονέτου του μηχανικού με τον αξιωματικό με τη λευκή γούνα (δεξιά πάνω). Στις άλλες δύο φωτογραφίες δεξιά έχουμε, κατά σειρά, την προσαγωγή Βούλγαρων αιχμαλώτων και τη χρησιμοποίηση Τούρκων αιχμαλώτων για τη μεταφορά υλικού.

Συνέχεια από την 22η σελίδα

μα της πορείας προς την Τσέρνα. Ο εχθρός αποπειράθηκε πολλές φορές να τα καταλάβει, αλλά απωθήθηκε. Με τη σιδηροδρομική οδό ελεύθερη, εξασφαλίστηκε και ο ανεφοδιασμός.

Στα δυτικά του Νεγκοτίν, οι γραμμές μας έφταναν μέχρι το χωριό Καβαντάρ, στη μικρή κοιλάδα της Βέλικα. Στο σημείο αυτό είχαμε στήσει χώρους αποθήκευσης, εκεί βρισκόταν και το κέντρο ανεφοδιασμού και διοίκησης. Μόλις αποφασίστηκε η οπισθοχώρηση, η εκκένωση προετοιμάστηκε με απόλυτη τάξη και μεθοδικότητα, που τηρήσαμε μέχρι την άφιξή μας στη Θεσσαλονίκη.

Η οπισθοχώρηση

Πόσο σκληρές οι αναδιπλώσεις, όταν ο σκοπός είναι άγνωστος, όπως ήταν τότε, τον Αύγουστο του 1914 μετά το Σαρλερουά, η υποχώρηση και η επιστροφή του στρατού προς το Παρίσι, κίνηση, της οποίας κανείς δεν καταλάβαινε, ούτε μπορούσε να καταλάβει τα αίτια, και που, όμως, κατέληξε στις ένδοξες μάχες του Ουρκ, του Μάρνη και του Γκραν Μορέν.

Το συναίσθημα πρέπει να ήταν ακόμη πιο φοβερό σε αυτή τη μακρινή χώρα με την άγνωστη γλώσσα, μέσα από την οποία είχαμε προωθηθεί με τόσες ελπίδες. Όμως τα στρατεύματά μας, πειθαρχημένα σε σημείο αξιοθαύμαστο, εξασκημένα από τόσες μάχες με διάφορες περιπέτειες, σε τόσο διαφορετικά θέατρα πολέμου, δεν αφέθηκαν στην αποκαρδίωση. Η εκκένωση των σερβικών εδαφών συντελέστηκε με τέτοια επιμέλεια, ώστε τίποτε δεν έμεινε πίσω· μέχρι και τα τηλεγραφικά σύρματα μεταφέρθηκαν, για να μην τα βρει ο εχθρός. Τα συντάγματα ξανάκαναν την πορεία προς την αντίθετη κατεύθυνση αυτή τη φορά, με τον ίδιο τρόπο, όπως όταν προωθούνταν.

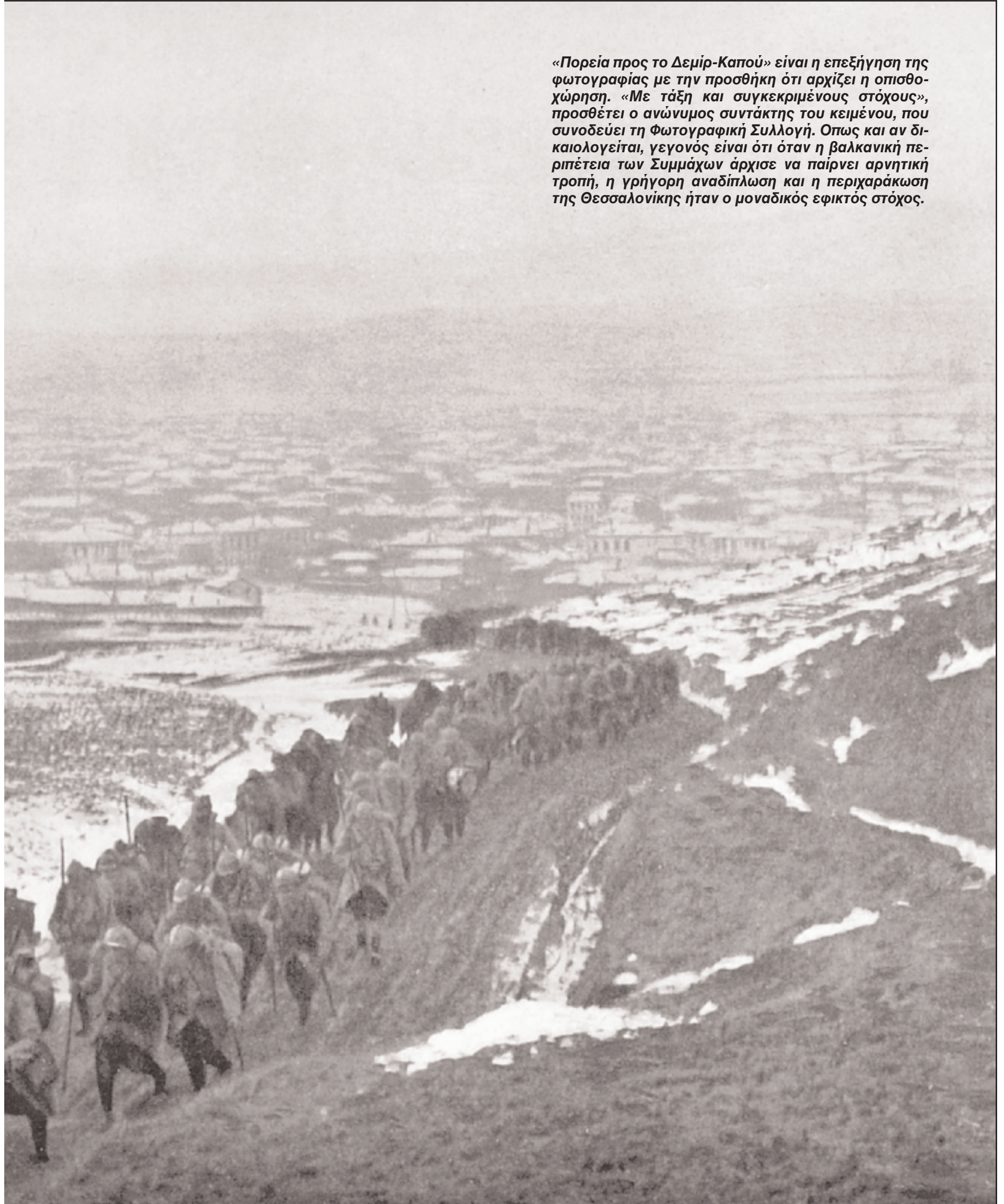
Οι συμμορίες των κομιτατζήδων, κάτι σαν τους δικούς μας ελεύθερους σκοπευτές του 1870, αλλά με ήθη και αγριότητα ληστών, δεν τόλμησαν να μας ενοχλήσουν· εξάλλου, χάρη στους Σέρβους οδηγούς, καταφέραμε να συλλάβουμε πολλούς από τους σφαγείς. Μέσα στο σερβικό πληθυσμό αναμειγνύονται Βούλγαροι, Έλληνες και Τούρκοι, πράγμα που εξηγεί γιατί οι γυναίκες προσπαθούσαν να βοηθήσουν με τρόφιμα και πολεμοφόδια, τους κομιτατζήδες, τη φύλαξη των οποίων είχε αναλάβει η στρατιωτική αστυνομία.

Τίποτε, λοιπόν, δεν έμεινε για τον εχθρό στην οπισθοχώρηση. Η σιδηροδρομική γραμμή, που ακολουθεί τον Αξιό μέσα στη στενωπό που ο ίδιος έσκαψε, καταστράφηκε με μεγάλη μεθοδικότητα. Οι σιδηροτροχιές και οι τραβέρσες αφαιρέθηκαν, οι γέφυρες ανατινάχθηκαν και οι σήραγγες κατέρρευσαν. Ο παράλληλος δρόμος αχρηστεύτηκε και αυτός. Ετσι, σωρεύοντας

Συνέχεια στην 26η σελίδα

«Πορεία προς το Δεμίρ-Καπού» είναι η επεξήγηση της φωτογραφίας με την προσθήκη ότι αρχίζει η οπισθοχώρηση. «Με τάξη και συγκεκριμένους στόχους», προσθέτει ο ανώνυμος συντάκτης του κειμένου, που συνοδεύει τη Φωτογραφική Συλλογή. Οπως και αν δικαιολογείται, γεγονός είναι ότι όταν η βαλκανική περιπέτεια των Συμμάχων άρχισε να παίρνει αρνητική τροπή, η γρήγορη αναδίπλωση και η περιχαράκωση της Θεσσαλονίκης ήταν ο μοναδικός εφικτός στόχος.

Συνέχεια από την 24η σελίδα

εμπόδια στους Βούλγαρους, που απόφευγαν να εκτεθούν στα πυρά μας, τα στρατεύματα έφτασαν στις 7 Δεκεμβρίου στο Ντεμίρ Καπού, όπου το φαράγγι στενεύει ακόμη περισσότερο.

Η μακριά φάλαγγα, της οποίας ο σιδηρόδρομος μετέφερε τα εφόδια, τους τραυματίες, αλλά και τους Σέρβους πρόσφυγες και Βούλγαρους αιχμαλώτους, κατέβηκε, πάντα με την ίδια τάξη, τον Αξιό.

Στις 8 φτάσαμε στο Γκράντετς, όπου αρχίσαμε να συναντούμε στοιχεία, που είχαν έλθει από την Στρώμνιτσα στα βουλγαρικά σύνορα. Στη μεριά αυτή έγιναν συγκρούσεις, πέρα από το Γκράντετς, στον ποταμό Βοζίμια. Στις 10 οι Βούλγαροι εξαπέλυσαν λυσσαλέα επίθεση, που αποκρούστηκε. Φοβερές ήταν οι απώλειες του εχθρού, την ίδια, όμως, ημέρα οι Άγγλοι αναγκάστηκαν να πολεμήσουν στην αιματηρή μάχη, κοντά στη Δοϊράνη, για την οποία μιλήσαμε πιο πάνω.

Στις 11 η μάχη συνεχιζόταν. Η πορεία μέσα στη νύχτα, ευκίνητη και παράτολμη, μας βοήθησε να φτάσουμε στη Γεβγελή. Βρίσκεται απέναντι από μία πεδιάδα, που απλώνεται στην αριστερή όχθη του Αξιού, ακριβώς στα σύνορα, που δεν θέλησε να περάσει, ούτε και πέρασε ακόμη, ο εχθρός, αν και η Γεβγελή, σερβική πόλη, καταλήφθηκε μόλις φύγαμε.

Εκεί έφταναν μπουλούκια οι Σέρβοι, που έφευγαν για να γλιτώσουν από τους κομιτατζήδες και το βουλγαρικό τακτικό στρατό, ο οποίος σε τίποτε δεν διέφερε από τις συμμορίες, έκανε το ίδιο πλιάτσικο, δολοφονούσε και βασάνιζε. Για τους άμοιρους αυτούς Σέρβους η Γεβγελή σήμαινε τη λύτρωση, το τέλος στα πιο φριχτά βάσανα. Στην άλλη μεριά των συνόρων έβρισκαν την ασφάλεια και μαζί τη βοήθεια, που αδελφικά τους πρόσφεραν Γάλλοι και Άγγλοι στρατιώτες. Στο εξής οι μόνοι Βούλγαροι που συναντούσαν ήταν αιχμάλωτοι δικοί μας από τις μάχες.

Το στρατόπεδο της Θεσσαλονίκης

Τα σύνορα εγκαταλείφθηκαν κι αυτά. Δεν χάσαμε καθόλου χρόνο και μόλις αποφασίστηκε η οπισθοχώρηση, δόθηκε μεγάλη ώθηση στα αμυντικά έργα. Τα υψώματα που εκτείνονται βορειώς της Θεσσαλονίκης από τον Αξιό και μετά, μία αλυσίδα από λίμνες και βάλτους, που καταλήγουν στα ανατολικά προς τον Κόλπο του Ορφανού, χρησίμεψαν σαν βάση για μία ενισχυμένη γραμμή χαρακωμάτων, πολυβολείων και δικτύων από συρματοπλέγματα, που προστάτευαν από μακριά την πόλη, η οποία είχε γίνει το τελευταίο οχυρό. Είναι προστατευμένη από τα κανόνια, αλλά και στα αεροπλάνα και τα ζέπελιν. Τα σημαντικά στρατόπεδα

Συνέχεια στην 28η σελίδα

Η υποχώρηση συνεχίζεται, πάντα με την ίδια τάξη που θέλει να παρουσιάσει ο Γάλλος σχολιαστής. Σε σημείο ώστε να θέλει και τη στρατιωτική μπάντα να προηγείται των συντεταγμένων μονάδων (πάνω φωτογραφία), παρά το δριμύ ψύχος και το χιόνι, όσο η στρατιά πλησιάζει στα ελληνοσερβικά σύνορα, στη Γεβγελή. Δεν παραλείπει, βεβαίως, να μας δείξει και τις στιγμές ανάπαυσης και σίτισης των μονάδων (κάτω φωτογραφία), τους τρομαγμένους Σέρβους χωρι-

κούς, που εκκενώνουν τα χωριά τους (κάτω, στο κέντρο) για να αποφύγουν την εκδικητική μανία των Βουλγάρων, οι οποίοι για μία ακόμη φορά παρουσιάζονται υπό την ιδιότητά τους ως αιχμαλώτων στα χέρια των Γάλλων (κάτω δεξιά). Αλλά η φωτογραφία πάνω δεξιά είναι πραγματικά μοναδική για την ομορφιά και το περιεχόμενό της: γυναίκες Βούλγαρων κομιτατζήδων έρχονται στο αγγλογαλλικό στρατόπεδο φέρνοντας τρόφιμα στους αιχμαλώτους συζύγους τους.

Συνέχεια από την 26η σελίδα

των Συμμάχων, των Αγγλων, των Γάλλων και των Σέρβων, βρίσκονται στις παρυφές της πόλης, κάτω από τα παλιά τείχη, πάνω στα οποία οι αιώνες και οι κατακτητές έχουν αφήσει τα ίχνη τους.

Η Θεσσαλονίκη ήταν η Θέρμη, ένα λιμάνι του Φίλιππου και του Αλέξανδρου του Μακεδόνα· μετονομάστηκε σε Θεσσαλονίκη από το όνομα της αδελφής του μεγάλου κατακτητή. Υπήρξε ρωμαϊκή, έπειτα βυζαντινή, φράγκικη και ενετική, τέλος τον 15ο αιώνα περιήλθε στους Οθωμανούς. Πόλη έντονα εβραϊκή, αφού οι Ισραηλίτες που διώχτηκαν από την Ισπανία ρίψαν εκεί και σήμερα αντιστοιχούν στο μισό πληθυσμό, που φτάνει περίπου τις 150.000 ψυχές.

Η Θεσσαλονίκη είναι ελληνική μόνο από το 1912, ύστερα από τον πόλεμο ανάμεσα σε Βουλγάρους και Ελληνες, που διεκδικούσαν το πλούσιο αυτό απομεινάρι της Τουρκίας. Θα γινόταν βουλγάρικη χωρίς την παρουσία των συμμάχων, ή γερμανική, αφού οι Γερμανοί ορέγονται πάντα με την ίδια ζέση αυτό το θαλάσσιο μαργαριτάρι της Ανατολής.

Μαργαριτάρι από οικονομική σκοπιά, γιατί, όπως οι περισσότερες πόλεις της Ανατολής, η Θεσσαλονίκη είναι τόσο γραφική όσο υστερεί σε κοινοτική και υγειονομική οργάνωση. Με τους μιναρέδες, τη θάλασσα από σκεπές και τα παλιά τείχη της δημιουργεί από μακριά μία δυνατή, έντονη εντύπωση. Οι φωτογραφίες μας δίνουν μία ιδέα της κοσμοπολίτικης αυτής μυρμηγκοφωλιάς, όπου ο πληθυσμός -αμάλγαμα από Εβραίους, Ελληνες, Σλάβους και Κουτσόβλαχους- ενώθηκε, με τρόπο που εκπλήσσει, με τα τόσο ετερόκλητα στοιχεία των γαλλο-αγγλικών στρατευμάτων.

Οι Γάλλοι, εκτός από το μητροπολιτικό στρατό, έφεραν Αραβες και Καβύλους από την Αλγερία και την Τυνησία, Μαροκινούς, μαύρους του Σουδάν, κρεολούς από τις Αντίλλες. Οι Αγγλοι έφεραν Σκώτους, ντυμένους με κιτ, Αυστραλούς, Νεοζηλανδούς, στρατιώτες από τις τόσο διαφορετικές φυλές της Ινδίας. Οι Σέρβοι, που σιγά σιγά ενώνονται με τους συμμάχους, όπως και οι Μαυροβούνιοι, αυξάνουν το σλαβικό πληθυσμό.

Στην πόλη αυτή, όπου συνωστίζονται τόσα δείγματα της ανθρωπότητας, το περιβάλλον είναι εξίσου περιεργό με το πλήθος. Η αρχαία πύλη, που ονομάζεται αψίδα του Αλεξάνδρου (Σ.Σ. αναφέρεται μάλλον, στην Αψίδα του Γαλερίου), ο Λευκός Πύργος, μεσαιωνικός ακρόπυργος στεφανωμένος με επάλξεις, τζαμιά, βυζαντινές εκκλησίες και συναγωγές, σουκ και παζάρια, χάρμα οφθαλμών, αν όχι και της όσφρησης. Η Ανατολή στις μεγάλες δόξες της και μαζί ο κραυγαλέος μοντερνισμός των αναρίθμητων κινηματογράφων.

Συνέχεια στην 30ή σελίδα

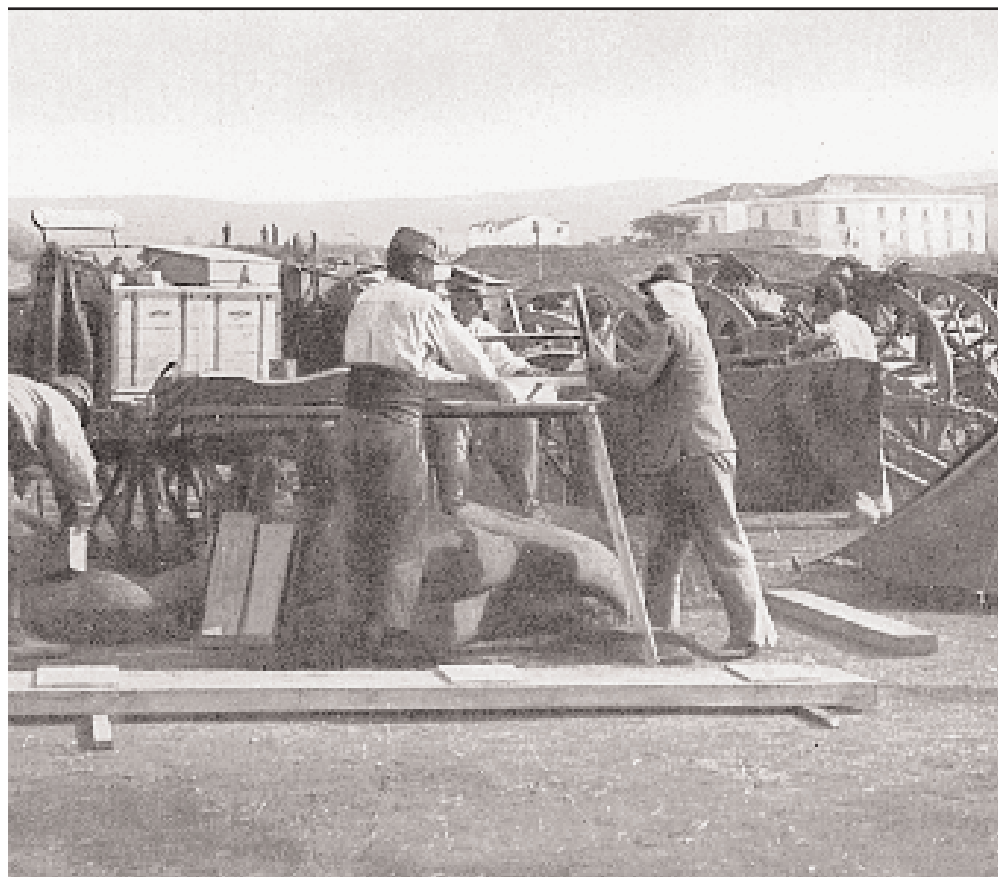
Με την επιστροφή του εκστρατευτικού σώματος στη Θεσσαλονίκη, αμέσως οργανώθηκαν και τα στρατόπεδα, όπως αυτό του πυροβολικού και της ασφαλούς αποθήκευσης των πυρομαχικών και πολεμοφοδίων.

Δύο από τις εικόνες που συνάντησαν οπωσδήποτε οι Γάλλοι στρατιώτες κατά τις εξόδους τους στην πόλη της Θεσσαλονίκης: Η εκκλησία του Αϊ-Γιώργη, η γνωστή Ροτόντα, και τα «σουκ», τα γραφικά παζάρια της πόλης.

Δύο ακόμη φωτογραφίες από τον στρατωνισμό των συμμαχικών μονάδων στην ευρύτερη περιοχή της πόλης της Θεσσαλονίκης.

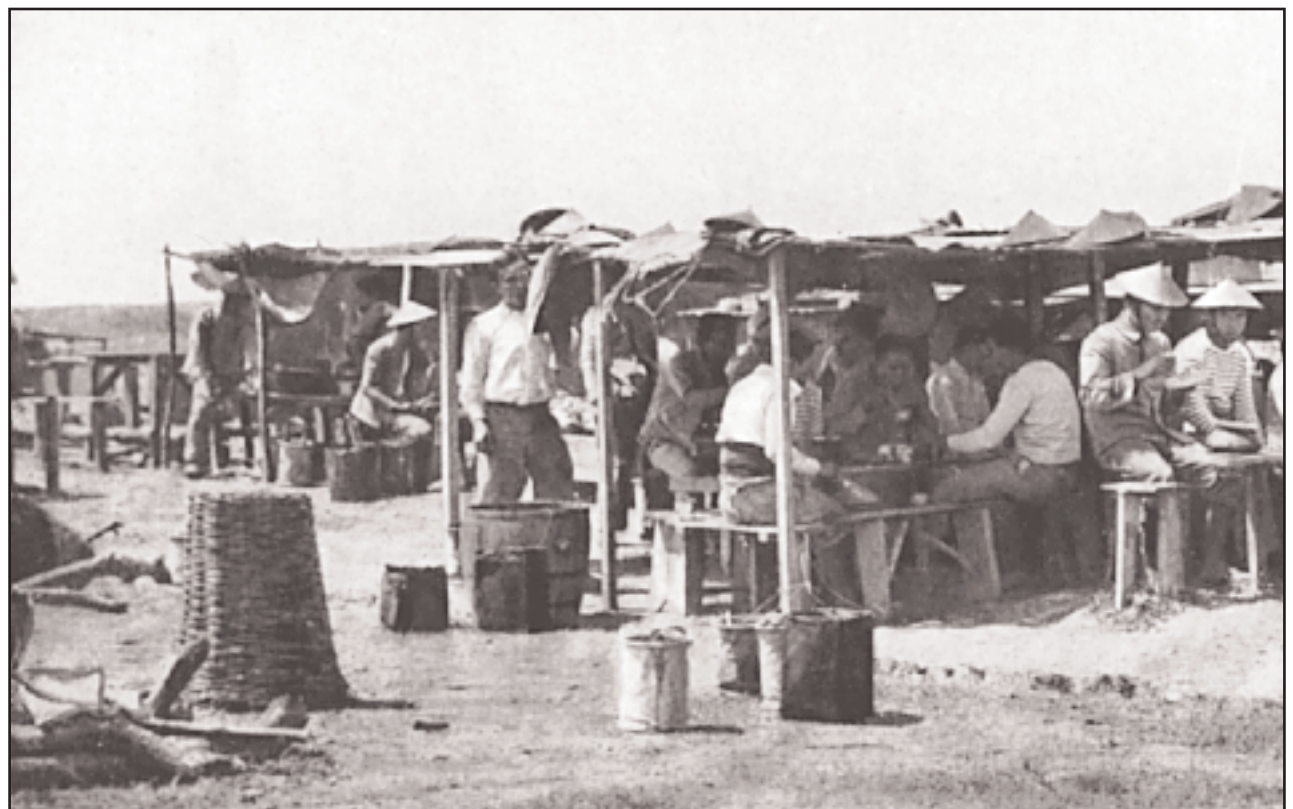

Ο γαλλικός στρατός, όπως κάθε αξιοπρεπής μεγάλη δύναμη της εποχής είχε επιστρατεύσει όλες τις αποικίες της στον πόλεμο εκτός των συνόρων της. Στη Θεσσαλονίκη είχαν αφιχθεί πολλές μονάδες της γαλλικής Αφρικής, οι οποίες οργάνωσαν και τις γιορτές τους. Οπως αυτή της φωτογραφίας, με τα ξυλοπόδαρα, τη χελώνα, αλλά και την κλασική παρέλαση της «φυλής του Βατιλούκ». Το Βατιλούκ, όμως, δεν είναι χώρα της Αφρικής, αλλά τοπωνύμιο έξω από το σημερινό χωριό Γέφυρα της Θεσσαλονίκης.

Συνέχεια από την 28η σελίδα

Το λιμάνι κατέχει σημαντική θέση σε αυτή τη φωτογραφική συλλογή. Την αξίζει, γιατί είναι εύνοια της τύχης, αλλά και λόγος ύπαρξης της πόλης αυτής. Είναι έργο Γάλλων μηχανικών, που διασκεύασαν τη μικρή μαρίνα, προσιτή μόνο σε μικρά πλεούμενα, σε προκυμαία μήκους 1.200 μέτρων. Το βάθος είναι 8 έως 10 μέτρα, επιτρέπει σε μεγάλα υπερωκεάνεια να αράξουν. Γερανοί και σιδηροδρομικές γραμμές είναι η τεχνική υποδομή, που βελτιώθηκε σε μεγάλο βαθμό από τους Συμμάχους. Χάρη σ' αυτές τις εγκαταστάσεις, τα στρατεύματα, τα κανόνια, τα αυτοκίνητα, τα άλογα, τα πουλερικά, το τεράστιο αυτό υλικό, που χρειάζεται ο στρατός, αποβιβάστηκαν γρήγορα. Ολα αυτά δημιουργούν ένα αίσθημα ασφάλειας στις δυνάμεις κατοχής, ασφάλειας που ενισχύεται από τα πολεμικά πλοία, που συγκεντρωμένα στον ευρύχωρο κόλπο, επιτηρούν με τα κανόνια τους την πιο ευάλωτη πλευρά του φρουρίου, το δυτικό τομέα, όπου καταλήγουν ο δρόμος και οι σιδηροδρομικές γραμμές του Μοναστηρίου.

Μαζί με τους μαύρους της Αφρικής, τη χρωματική πολυφυλετική νότα του γαλλικού στρατού –και της πόλης της Θεσσαλονίκης– συμπλήρωναν οι Ινδονήσιοι. Στη φωτογραφία είναι η ώρα του φαγητού, που γίνεται με τον δικό τους παραδοσιακό τρόπο.

Και σερβικές μονάδες –όσες κατάφεραν– έφθασαν στη Θεσσαλονίκη. Πάνω αριστερά, η ώρα της σούπας. Οι κουζίνες του 23ου σερβικού συντάγματος πεζικού (πάνω δεξιά) σε πλήρη λειτουργία, «ανταλλακτήριο νομισμάτων» (κάτω αριστερά) και η απαραίτητη στρατιωτική μπάντα (κάτω δεξιά).

Αλλα δύο στιγμιότυπα από την παρουσία των Ινδονησίων στη Θεσσαλονίκη. Στο στρατόπεδό τους και σε περιπολία κάπου έξω από την πόλη, παντού και πάντα με τα χαρακτηριστικά καπέλα τους.